

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ»
ГОРЛІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ СВІТИ З ДИСЦИПЛІНИ
«ПЕДАГОГІКА»**

для здобувачів денної та заочної форм здобуття освіти
педагогічних спеціальностей

Бахмут, 2019

УДК 37.015.3(378)

Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти з дисципліни «Педагогіка» : для здобувачів денної та заочної форм здобуття освіти пед. спец-тей / укладачі : Н. А. Несторук, Л. В. Кокоріна. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 78с.

У методичних рекомендаціях викладено основні матеріали, які можуть бути корисні здобувачам вищої освіти при самостійному опрацюванні теоретичного та практичного матеріалу з дисципліни «Педагогіка», список питань для самоперевірки, рекомендована література, термінологічний словник, викладено форми і методи організації й планування самостійної роботи по курсу, які дозволяють сформувати у здобувачів вищої освіти творчий підхід до дисципліни, мають допомогти зрозуміти структуру курсу, обсяг аудиторної та самостійної роботи, визначити роль та місце курсу в загальній програмі навчання, зв'язок з іншими дисциплінами.

Укладачі : Н. А. Несторук, к.пед.н., доцент кафедри психології
педагогіки ГІМ ДВНЗ ДДПУ
Л. В. Кокоріна, к.пед.н., доцент кафедри психології та
педагогіки ГІМ ДВНЗ ДДПУ

Рецензент : М. М. Кабанець, к.пед.н., доц., завідувач кафедри мовної підготовки ДВНЗ ДонНТУ

Відповідальний за випуск : Мельник В. В., завідувач кафедри психології та педагогіки ГІМ ДВНЗ ДДПУ

Розглянуто на засіданні кафедри психології та педагогіки
(протокол № 1 від 29.08.2019 р.)

Затверджено Вченою радою
Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «ДДПУ»
(протокол № 1 від 29.08.2019 р.)

© Н. А. Несторук, 2019
© Л. В. Кокоріна, 2019
© ГІМ ДВНЗ ДДПУ, 2019

ЗМІСТ

1. Вступ. Загальні положення	4
2. Робоча програма навчальної дисципліни	5
2.1. Загальна структура курсу	5
2.2. Структура дисципліни «Педагогіка»	6
2.3. Тематика лекцій	6
2.4. Тематика семінарських занять	9
2.5. Тематика практичних занять	12
3. Види організації самостійної роботи	14
4. Форма та методи підсумкового контролю успішності навчання	15
5. Структура іспиту	28
6. Термінологічний словник	31
7. Список джерел інформації	78

1. ВСТУП. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Модернізація вищої і загальної середньої освіти, задекларована в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, вимагає максимального наближення системи професійної підготовки викладача до його професійної діяльності, реалізації ідей передових педагогів про формування основ педагогічної майстерності вже в роки навчання в інституті. Тут має бути забезпечена підготовка фахівця, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, є суб'єктом особистісного і професійного зростання, вміє досягти поставленої педагогічної мети: ставити цілі, визначати стратегію та конкретну методику формування професійної діяльності, в основі якої – побудова особистісно-зорієнтованої, комунікативної педагогіки на засадах життєтворчості і культуротворчості. Цю функцію покликана виконувати навчальна дисципліна «Педагогіка», яка становить основну складову системи підготовки вчителя у вищому навчальному закладі, інтегрує й актуалізує знання, набуті здобувачами вищої освіти під час вивчення спеціальних та психолого-педагогічних дисциплін. Згідно з навчальними планами спеціальностей навчальна дисципліна належить до професійно-орієнтованих дисциплін.

Завдання даного курсу полягає в засвоєнні теоретично обґрунтованих знань про педагогіку як галузь педагогічної науки, її об'єкт, предмет, мету, завдання та зв'язок з іншими науками; опануванні здобувачами основними педагогічними категоріями; ознайомленні студентів з методами наукових досліджень і формуванні умінь ними користуватися у своїй практичній діяльності; удосконаленні аналітичних умінь (аналіз логіки діяльності вчителя (викладання) та діяльності учнів (учіння), психологічних основ діяльності учнів у процесі навчання); усвідомленні сутності процесу виховання, закономірностей та принципів процесу виховання; ознайомленні з формами методичної роботи, шляхами підвищення кваліфікації вчителів; формуванні мотивації до самовиховання, самоосвіти як однієї з передумов професійної діяльності.

Контроль засвоєння знань та формування вмінь здобувачів вищої освіти відбувається під час семінарських занять у процесі виконання завдань, передбачених програмою, де контролюється якість і рівень виконання самостійної роботи. Самостійна робота, що стає рисою особистості здобувача вищої освіти і, відповідно, випускника вищого навчального закладу (ВНЗ), характеризується постійною потребою самостійно вивчати і вирішувати певні завдання і проблеми, як в процесі навчання, так і в професійній діяльності. Формування і розвиток рівня самостійної роботи здійснюється шляхом проведення на високому науково-теоретичному і практичному рівнях всіх видів навчальних занять в тісному поєднанні з планомірною організацією самостійної роботи. Навчальні заняття та організація самостійної роботи виступають як єдиний цілеспрямований процес підготовки фахівців.

2. РОБОЧА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

2.1. Загальна структура курсу

Метою вивчення навчальної дисципліни «Педагогіка» є формування механізмів пізнання педагогічної дійсності, учіння та спілкування; засвоєння теоретико-методологічних підходів до вивчення педагогічних наук; розвиток професійно-педагогічних умінь та навичок здобувачів вищої освіти, комунікативних здібностей та їх мовленнєвої культури; формування позитивного ставлення до майбутньої професії.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є основні педагогічні категорії, теоретичні основи, методи та форми організації навчання й виховання, специфіка управління педагогічними системами.

Дисципліна вивчається впродовж 1 семестра. Формою підсумкового контролю є екзамен.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- дефініції основних понять курсу;
- характеристики категорій педагогіки;
- методологію педагогіки та методи науково-педагогічних досліджень;
- теоретичні основи педагогіки: закони, закономірності, принципи і правила педагогічного процесу, його цілі та задачі;
- дидактику: поняття про навчання, його зміст, методи та форми;
- теорію виховання: поняття про виховання та виховну роботу, зміст виховання, його методи та форми: вчення про дитячий колектив;
- основні етапи та закономірності педагогічної освіти;
- основи школознавства.

вміти:

- доцільно користуватися педагогічними знаннями;
- аналізувати педагогічну дійсність;
- порівнювати та аналізувати відомі теорії, моделі, категорії тощо;
- користуватися методами науково-педагогічних досліджень, методами навчання та виховання;
- виходити за межі відомого шляхом перенесення знань у нову ситуацію та створення моделей особистого бачення педагогічної реальності;
- проводити педагогічну діагностику та користуватися її результатами в практичній діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводяться 162 години / 4,5 кредити ECTS.

Міждисциплінарні зв'язки дисципліни реалізуються на основі тісних зв'язків з фахових дисциплін психолого-педагогічного та лінгвістичного циклів: «Вступ у професію», «Історія педагогіки», «Загальна психологія», «Філософія» та є основою дисциплін «Методика виховної роботи», «Методика викладання фахових дисциплін», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогіка та психологія вищої школи», «Філософія сучасної освіти», «Педагогічний менеджмент».

2.2. Структура дисципліни «Педагогіка»

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів: денна – 3	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Нормативна (за вибором)	
Модулів – 1	Спеціальність: <u>014 Середня освіта</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		2-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин: денна – 90		3-й, 4-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1 самостійної роботи студента – 3	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		24 год.	
		Семінарські	
		20 год.	
		Практичні	
		10 год.	
		Самостійна робота	
36 год.			
		Індивідуальні завдання: - год.	
		Вид контролю: екзамен	

2.3. Тематика лекцій

Змістовий модуль № 1. Теоретико-методологічні основи педагогіки

Тема 1. Предмет педагогіки. Основні категорії. Методи науково-педагогічних досліджен.

Тема 2. Теоретичні основи педагогіки: закони й закономірності, принципи та правила, цілепокладання в педагогічному процесі.

Змістовий модуль № 2. Теорія навчання (дидактика)

Тема 1. Навчання як педагогічна категорія. Зміст навчання.

Тема 2. Методи та форми навчання.

Тема 3. Навчальні технології.

Змістовий модуль № 3. Теорія і методика виховання

Тема 1. Виховання як педагогічна категорія. Зміст виховання. Характеристики виховного процесу.

Тема 2. Методи та форми виховання.

Тема 3. Дитячий колектив як об'єкт і суб'єкт виховання. Ознаки колективу, етапи розвитку.

Змістовий модуль № 4. Школознавство

Тема 1. Управління педагогічними системами.

Тема 2. Інноваційна педагогічна діяльність.

Зміст навчальної дисципліни «Педагогіка»

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет педагогіки. Основні категорії педагогіки.	2
2	Методи науково-педагогічних досліджень.	2
3	Теоретичні основи педагогіки: закони й закономірності, принципи та правила, цілепокладання в педагогічному процесі.	2
4	Навчання як педагогічна категорія. Зміст навчання.	2
5	Методи навчання. Їх класифікації.	2
6	Форми навчання.	2
7	Урок як основна організаційна форма навчання. Види і типи уроків. Структура уроку.	2
8	Навчальні технології.	2
9	Виховання як педагогічна категорія. Зміст виховання. Характеристики виховного процесу.	2
10	Методи виховання. Їх класифікації.	2
11	Форми виховання. Виховний захід як основна організаційна форма виховання. Колективна творча справа.	1
12	Дитячий колектив як об'єкт і суб'єкт виховання. Ознаки колективу, етапи розвитку.	1
13	Управління педагогічними системами.	1
14	Інноваційна педагогічна діяльність.	1
	Разом:	24

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усьо го	у тому числі					усьо го	у тому числі				
		л	сем.	пр.	інд	с.р.		л	се м.	пр.	інд	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи педагогіки.												
Тема 1. Предмет педагогіки. Основні категорії. Методи науково-педагогічних досліджень.	11	2	2	1		6						
Тема 2. Теоретичні основи педагогіки: закони й закономірності, принципи та правила, цілепокладання в педагогічному процесі.	7	4	2	1								
Разом за змістовим модулем	18	6	4	2		6						
Змістовий модуль 2. Теорія навчання (дидактика).												
Тема 1. Навчання як педагогічна категорія. Зміст навчання.	4	2	2									
Тема 2. Методи та форми навчання.	16	6	2	2		6						
Тема 3. Навчальні технології.	12	2	2	2		6						
Разом за змістовим модулем	32	10	6	4		12						
Змістовий модуль 3. Теорія і методика виховання.												
Тема 1. Виховання як педагогічна категорія. Зміст виховання. Характеристики виховного процесу.	4	2	2									
Тема 2. Методи та форми виховання.	10	2	2			6						
Тема 3. Дитячий колектив як об'єкт і суб'єкт виховання. Ознаки колективу, етапи розвитку.	10	2	2			6						
Разом за змістовим модулем	24	6	6			12						
Змістовий модуль 4. Школотознавство.												
Тема 1. Управління педагогічними системами.	5	1	2	2								
Тема 2. Інноваційна педагогічна діяльність.	11	1	2	2		6						
Разом за змістовим модулем	16	2	4	4		6						
Усього годин	90	24	20	10		36						

2.4. Тематика семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Педагогіка – наука про людину.	2
2	Методологія педагогіки.	2
3	Дидактика як педагогічна теорія навчання.	2
4	Методи та форми навчання. Контроль і оцінювання досягнень учнів.	2
5	Навчальні технології.	2
6	Теорія виховання як складова педагогічної науки. Зміст виховання, характеристики виховного процесу.	2
7	Методи та форми виховання.	2
8	Дитячий колектив як об'єкт і суб'єкт виховання. Ознаки колективу, етапи розвитку.	2
9	Управління педагогічними системами.	2
10	Інноваційна педагогічна діяльність.	2
	Разом:	20

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ № 1

Теоретико-методологічні основи педагогіки

Семінарське заняття № 1. Педагогіка - наука про людину. Теоретичні основи педагогіки

1. Педагогіка – наука, практика, навчальна дисципліна. Основні категорії педагогіки та зв'язок між ними.
2. Особистісно зорієнтована парадигма освіти. Суть і особливості особистісно орієнтованого навчання і виховання.
3. Система педагогічних наук. Зв'язок педагогіки з іншими науками. Витоки педагогіки.
4. Закони та закономірності педагогічного процесу. Взаємозв'язок між законами та закономірностями, їх об'єктивність та відносний характер.
5. Принципи та правила педагогічного процесу.
6. Мета як системоутворююча ПП, як напрямок розвитку, як прогнозований результат. Мета та завдання навчання. Мета та завдання виховання.

КТ 1. Виконайте індивідуальне завдання *«Реалізація принципів педагогічного процесу»*.

Алгоритм виконання:

1. Оберіть одну з груп принципів педагогічного процесу.
2. Надайте загальну характеристику обраного принципу.
3. Надайте приклади реалізації цих принципів на уроках з іноземної мови, зарубіжної літератури або іншого предмету гуманітарного циклу.

Семінарське заняття № 2-3. Система освіти України. Управління педагогічними системами. Інноваційна діяльність педагога

1. Поняття педагогічної системи. Особливості системи освіти України.
2. Сутність і загальні принципи управління педагогічними системами.
3. Загальноосвітній навчальний заклад як педагогічна система і об'єкт управління.
4. Взаємодія соціальних інститутів в управлінні педагогічною системою.
5. Методична робота в школі, її мета, зміст та форми. Форми підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Методичне об'єднання вчителів, зміст методичної роботи з учителями. Атестація педагогічних працівників. Кваліфікаційні категорії вчителів. Педагогічні звання вчителів.
6. Педагогічна інноватика. Інноваційна педагогічна діяльність і нововведення. Компоненти інноваційної педагогічної діяльності. Готовність до інноваційної педагогічної діяльності

КТ 2. Складіть таблицю «Педагоги-новатори» за наступним зразком*:

П.І.Б. педагога	Країна	Педагогічний винахід	Сутність винаходу

* за бажанням можна додати фото педагогів або фото у процесі педагогічної діяльності.

КРЗМ1: Цілі та задачі навчання. Відпрацюйте зв'язки принципів педагогічного процесу між собою.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ № 2 Теорія навчання та виховання

Семінарське заняття № 4. Дидактика як педагогічна теорія навчання.

Зміст навчання

1. Дидактика як педагогічна теорія навчання. Історичний екскурс. Об'єкт і предмет дидактики. Функції дидактики.
2. Категоріальний апарат дидактики.
3. Навчання як дидактична категорія. Філософські, психологічні, управлінські основи навчання.
4. Види навчання.
5. Диференційоване викладання як засіб задоволення навчальних потреб усіх учнів.
6. Зміст навчання.

Семінарське заняття № 5. Форми та методи навчання

1. Понятійний апарат: метод навчання, прийом, засіб.
2. Функції методів навчання.
3. Класифікації методів навчання: за джерелом знань, за характером логіки пізнання, за характером пізнавальної діяльності учнів, на основі цілісного підходу.
4. Поняття форми навчання.

5. Форми навчання: фронтальна, групова, індивідуальна.

КТ 3. Складіть полікласифікацію методів навчання, яка б відображала всі критерії (надайте таблицю з вказівкою на джерела, якими Ви користувались у процесі її підготовки).

Семінарське заняття № 6. Організаційні форми навчання

1. Урок як основна організаційна форма навчання.
2. Структура уроку, його типи та види.
4. Інші організаційні форми навчання.
5. Педагогічний аналіз уроку.

Семінарське заняття № 7. Контроль і оцінювання досягнень учнів

1. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю: сутність, функції, види.
2. Методи контролю.
3. Оцінка знань, умінь і навичок.
4. Оцінювання учнів з особливими потребами.

КТ 4. Підготуйте доповідь (обсягом до 2 сторінок друкованого тексту) на тему «Ефективні форми й види контролю в сучасній школі».

Семінарське заняття № 8. Теорія виховання як складова педагогічної науки, зміст виховання, характеристики виховного процесу

1. Понятійний апарат: виховання, виховна робота.
2. Філософські та психологічні основи виховання.
3. Мета, завдання та зміст виховання і виховної роботи.
4. Результати виховної роботи та критерії вихованості дітей.
5. Характеристики виховного процесу. Фактори та засоби виховання.

Семінарське заняття № 9. Форми та методи виховання

1. Методи виховання.
2. Класифікація методів виховання за різними критеріями.
3. Форми організації виховання: індивідуальна, групова, масова.
4. Виховний захід як основна форма організації виховання.
5. Колективна творча справа як основна організаційна форма виховання в комунарській системі.
6. Порівняльний аналіз виховного заходу та колективної творчої справи.

КРЗМ 2: Цілі та задачі виховання. Методи, методичні прийоми, засоби виховання та їх класифікація.

Семінарське заняття № 10. Дитячий колектив: формування та розвиток

1. Дитячий колектив як об'єкт і суб'єкт виховання.
2. Ознаки колективу. Закон розвитку дитячого колективу.
3. Система перспективних ліній.
4. Етапи розвитку колективу.
5. Шляхи формування дитячого колективу.

КТ 5. Надайте методичну розробку колективної творчої справи. Розробка повинна містити наступні складові:

1. Назва КТС (із зазначенням вікової категорії вихованців та її місця у навчально-виховному процесі школи).
2. Мета КТС.
3. Форма, час і місце проведення.
4. Хід проведення.
5. Метод підбиття підсумків КТС (зазначити у який спосіб Ви пропонуєте організувати підбиття підсумків КТС разом з вихованцями).
6. Перелік використаних джерел.

2.5. Тематика практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Методологія педагогіки	4
2	Педагогічний аналіз уроку	4
3	Освітні технології	2
	Разом:	10

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ № 1

Теоретико-методологічні основи педагогіки Практичні заняття № 1-2. Методологія педагогіки

1. Поняття «методологія педагогіки».
2. Методи науково-педагогічних досліджень:
 - емпіричні МНПД;
 - теоретичні МНПД;
 - статистико-математичні МНПД.

Практичні завдання

1. Особливості організації та проведення анкетування.
2. Професіограма вчителя.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ № 2

Теорія навчання та виховання

Практичне заняття № 3-4. Педагогічний аналіз уроку

1. Аналіз уроку як системи.
2. Мета уроку як об'єкт аналізу.
3. Види аналізу уроку: аспектний, структурний, комплексний.
4. Аналіз уроку відповідно до загальнодидактичних вимог.
5. Програма спостереження і аналіз уроку.
6. Фотографія уроку.

Практичні завдання

1. Зробіть фотографію запропонованого уроку.
2. Виконайте аналіз ефективності уроку, який було законспектовано.

Практичне заняття № 5. Освітні технології

1. Технології розвивального навчання. Основні дидактичні принципи концепції Л.В. Занкова. Дидактичні принципи концепції В.В. Давидова-Д.В. Ельконіна.
2. Мета і завдання розвивального навчання. Побудова уроку за технологією розвивального навчання. Методи організації розвивального навчання. Прийоми, що сприяють розвитку інтелекту. Умови ефективності уроку.
3. Технології інтерактивного навчання. Мета та умови успіху застосування інтерактивних технологій. Побудова уроку за технологією розвивального навчання.
 - 3.1. Технології кооперативного навчання.
 - 3.2. Технології колективно-групового навчання.
 - 3.3. Технології ситуативного моделювання. Завдання педагога при ситуативному моделюванні. Етапи реалізації ігрової моделі навчання.
 - 3.4. Технологія опрацювання дискусійних питань. Мета дискусій та умови успішності.
 - 3.5. Проектна технологія (метод проектів). Класифікація проектів В. Х. Кіпатрика. Мета і завдання навчального проектування. Основні вимоги до використання технології проектів. Типологія проектів. Параметри зовнішньої оцінки проекту.
 - 3.6. Нові інформаційні технології (НІТ). Мета і завдання НІТ навчання. Засоби НІТ навчання. Методи НІТ у традиційній моделі навчання. Види роботи з НІТ у нетрадиційній моделі навчання. Функції і сфери застосування НІТ. Чотири типи дидактичних завдань, що вирішуються за допомогою НІТ

Практичні завдання

1. Ознайомтесь із технологією реалізації ситуації успіху.
2. Підготуйте власний приклад ситуації успіху в межах загальноосвітнього навчального закладу.

Зміст індивідуальних завдань

Основний зміст індивідуальних завдань полягає в підготовці доповідей до кожного семінарського заняття, що відбувається за певною схемою, зокрема студентам висувуються вимоги по структурі, регламенту та післядії. Доповідь має спиратися на науково обґрунтовані знання з теми, бути інформаційно насиченою, тривати не більше 5 хвилин, містити список використаних джерел, а також після виступу студент повинен підготувати засоби контролю розуміння викладеної ним інформації.

Формування професійних умінь та навичок відбувається шляхом виконання індивідуальних практичних та аналітичних завдань. Зокрема, студентам пропонується зробити фотографію уроку, що є першим етапом у здійсненні педагогічної діяльності. Після запису уроку студенти мають проаналізувати урок за різними алгоритмами (структурний аналіз уроку, аспектний аналіз уроку, комплексний аналіз уроку).

3. ВИДИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота у процесі проведення очних занять

Однією із форм організації самостійної роботи, що присутня безпосередньо на лекції, є конспектування. Добрий конспект лекції – показник активної роботи здобувача вищої освіти на лекції, вміння творчо сприймати ним зміст програмного матеріалу. Змістовний конспект допомагає студенту готуватися до поточних занять, контрольних робіт, написання тестів і складання екзамену.

При складанні конспекту здобувач повинен указати:

1) дату проведення лекції, щоб бути впевненим, що нічого не пропущено, або знати, якої лекції немає;

2) тему лекції та її мету, які на початку формулює викладач;

3) на початку лекції викладач звичайно повторює матеріал. Порівняйте з текстом конспекту і, якщо це потрібно, доповнить його. Тому при написанні конспекту треба залишати поля і не писати текст дуже щільно, щоб можна було дописати поправки.

4) В конспект треба вписувати не тільки те, що підкреслює викладач, але і пояснення до рисунків, схем, графіків. Треба писати пояснення, вказувати зв'язок між розділами, темами.

5) В конспекті здобувач вищої освіти записує домашні завдання, рекомендації до вивчення тем, які віднесені на самостійне опрацювання.

6) Для поліпшення розуміння нового матеріалу здобувачу рекомендується ознайомитись з наступною темою перед початком лекції, а також підготувати питання, які були незрозумілі при самостійному опрацюванні.

7) На початку лекції викладач обов'язково проведе опитування останнього матеріалу попередньої лекції, тому треба готуватись до кожної лекції. Але треба пам'ятати, що питання можуть бути нестандартними, відповіді на які неможливо одразу, без осмислювання, отримати з конспектів лекцій.

8) На лекціях викладач розповідає про строки і обсяг виконання контрольних точок та контрольних робіт змістовного модуля.

9) Якщо здобувач вищої освіти пропустив лекцію, її треба опрацювати.

Самостійна робота у позаурочний час

3.2.1. Перелік видів самостійної роботи

До таких видів можна віднести:

1) робота з навчальною і з додатковою літературою. Для цього необхідно використовувати список джерел інформації, що наведено наприкінці методичних рекомендацій;

2) робота з конспектами;

3) виконання контрольних точок;

4) підготовка до семінарів;

5) підготовка до контрольних робіт змістовного модуля;

Оцінка виконаних робіт здійснюється згідно з «Критеріями оцінювання», затвердженими кафедрою психології та педагогіки.

Тематика самостійної роботи

№	Назва теми	Кіль.год.
1	Підготувати тренінг з використання методів науково-педагогічних досліджень у сучасній педагогічній теорії та практиці. Студенти мають підготувати план проведення тренінгу та дидактичний матеріал.	6
2	Підібрати відеоматеріал для запису фотографії уроку з його наступним аналізом.	6
3	Підготувати проект на тему «Контроль і оцінювання досягнень учнів у школах Західної Європи»	6
4	Скласти 2 методичні розробки колективної творчої справи для проведення з учнями початкової та основної школи.	6
5	Підготувати ілюстрації до теми «Етапи розвитку дитячого колективу»	6
6	Скласти реферат за темою «Сучасні педагоги-новатори» або «Вітчизняний досвід інноваційної педагогічної діяльності».	6
	Разом:	36

4. ФОРМА ТА МЕТОДИ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ

Методи контролю

Оцінювання знань студентів з навчальної дисципліни «Педагогіка» здійснюється шляхом проведення кредитно-модульних контрольних заходів, які включають поточний, підсумковий модульний, підсумковий семестровий контроль та підсумковий контроль за весь курс навчання.

Поточний контроль

Поточний контроль передбачає завдання контролюючого характеру з різних аспектів навчання на практичних заняттях, а також виконання завдань для самостійної роботи. Проміжний контроль передбачає систему перевірки і оцінювання професійно орієнтованих компетентностей студентів у форматі контрольних точок і контрольних робіт змістових модулів. Перший змістовий модуль завершується виконанням 2 контрольних точок та контрольної роботи змістового модулю; другий змістовий модуль завершується виконанням 3 контрольних точок, одна з яких становить перевірку самостійної роботи студентів та контрольної роботи змістового модулю; третій змістовий модуль завершується виконанням 2 контрольних точок, одна з яких становить перевірки самостійної роботи та контрольної роботи змістового модулю; четвертий модуль завершується виконанням 1 контрольної точки та контрольної роботи змістового модулю на перевірку та оцінку сформованості у студентів професійно-педагогічної компетентності.

Підсумковий модульний контроль

Оцінка за кожен змістовий модуль обчислюється за результатами суми контрольних точок, помножених на коефіцієнт контрольних точок, та контрольної роботи змістового модулю, помноженої на коефіцієнт контрольних робіт змістових модулів.

Підсумковий семестровий контроль

Підсумковий семестровий контроль навчальної діяльності студентів спрямований на встановлення рівня володіння професійними вміннями та навичками, досягнутого за рахунок засвоєння матеріалу навчальної дисципліни (в кінці семестру). Особливістю підсумкового контролю є його спрямованість на визначення рівня педагогічної підготовки студентів до професійної діяльності.

Підсумковий контроль (III, IV семестри) – іспит. Оцінювання здобувачів відбувається на іспиті і складається з суми балів, отриманих їм за змістові модулі (макс. 60 балів), балів за письмову (коефіцієнт – 0,2, макс. 20 балів) та усну частину (коефіцієнт – 0,2, макс. 20 балів). Вимоги та процедура проведення підсумкового семестрового контролю зазначені в Програмі підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Педагогіка»

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Поточний контроль та самостійна робота											Сума	Іспит		Сума	Разом	
ЗМ 1			ЗМ 2				ЗМ 3			ЗМ 4		Письмова частина	Усна частина			
КТ 1	КТ 2	КРЗМ 1	КТ 3	КТ 4	КТ 5	КРЗМ 2	КТ 6	КТ 7	КРЗМ 3	КТ 8	КРЗМ 4					
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	60	20	20	40	100

Кількість КТ – 8, коефіцієнт КТ – 0,05

Кількість КРЗМ – 4, коефіцієнт КРЗМ – 0,05

Іспит: письмова частина, коефіцієнт – 0,2; усна частина, коефіцієнт – 0,2

Система підсумкового контролю

Загальна оцінка складається з суми балів за контрольні точки та контрольні роботи змістових модулів, набраних упродовж навчального семестру, а також суми балів, отриманих під час іспиту.

У разі, якщо здобувач не набрав необхідну залікову суму балів (60 балів), іспит складається у спеціально відведений навчальним розкладом час в усній формі.

Критерії оцінювання рівня навчальних досягнень здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни «Педагогіка»

Рівень навчальних досягнень здобувачів вищої освіти оцінюється за 100-бальною шкалою.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів складається з суми балів, отриманих ним за змістові модулі впродовж семестру (максимальна кількість балів – 60) і суми балів, отриманих ним на іспиті (максимальна кількість балів – 40).

Оцінка за змістовий модуль дорівнює сумі балів контрольних точок (КТ) та контрольних робіт змістового модуля (КРЗМ) з урахуванням коефіцієнта. Упродовж навчального року студенти денної форми навчання виконують 8 КТ і 4 КРЗМ (коефіцієнт КТ – 0,05; коефіцієнт КРЗМ – 0,05), студенти заочної форми навчання виконують 6 КТ і 4 КРЗМ (коефіцієнт КТ – 0,07; коефіцієнт КРЗМ – 0,05). Максимальну суму балів, яку може набрати студент упродовж року (60), становлять 40 балів за виконання КТ і 20 балів – за КРЗМ.

Оцінювання письмової частини іспиту

Письмова частина іспиту з навчальної дисципліни «Педагогіка» оцінюється в 100 балів. Тестове завдання становить 50 тестових питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в 2 бали.

Після виконання письмової частини іспиту всі бали сумуються і помножуються на коефіцієнт 0,2.

Оцінювання усної частини іспиту

Усна частина іспиту містить 2 теоретичні питання, кожне з яких оцінюється в 100 балів. Оцінювання усної частини іспиту відбувається за такими критеріями:

1. **повнота**, цілісність відповіді, коли студент у логіці викладу навчального матеріалу не випускає ланок, важливих для розуміння ключових понять та суттєвих причинно-наслідкових зв'язків, щоб у загальному ланцюзі взаємозалежних знань не утворювалися лакуни (повнота – це якість знань, що відображає їхній склад, кількість, вимірюється кількістю програмових знань про досліджуване явище);

2. **усвідомленість** знань студента (втілюється у розумінні зв'язків знань та шляхів їх здобуття, в умінні їх доводити, в розумінні принципу дії зв'язків і механізмів їх становлення, усвідомленість впливає як з елементів змісту освіти, так і з видів знань, особливо методологічних);

3. **систематичність** (здатність усвідомлювати склад певної сукупності знань, їх взаємозалежність у певній послідовності і логіці, в їх ієрархізованих зв'язках; виявляється як здатність сприймати одні знання як

базові або висхідні для інших залежно від прийнятої точки зору на сукупність знань; зі зміною цілей ті ж самі знання вибудовуються в іншому порядку та іншій послідовності зв'язків);

4. **системність** (передбачає усвідомлення студентом знань за їх місцем у структурі наукової теорії, розуміння того, що в системі педагогічних знань є основним поняттям, положенням, що є наслідком, що додатком);

5. **уміння оперувати педагогічними знаннями**: виділяти головне, аналізувати, порівнювати, прогнозувати, синтезувати, абстрагувати, класифікувати тощо;

6. **доказовість**, аргументованість положень педагогічної теорії і практики; наявність особистої точки зору на педагогічне сьогодення, уміння її обґрунтувати та відстояти в навчальній дискусії;

7. **рівень самостійності** під час відповіді студента;

8. **вміння і досвід творчої діяльності** – вміння виявляти проблеми, робити обґрунтовані припущення, застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях;

9. **володіння професійно-педагогічним мовленням**: уміння вести діалог, будувати монологічні висловлювання, полемізувати;

10. **характер помилок та здатність** їх виправляти.

Студент одержує оцінку **відмінно (100)**, якщо його відповідь характеризується:

1. повнотою, цілісністю відповіді, коли студент у логіці викладу навчального матеріалу не випускає ланок, важливих для розуміння ключових понять та суттєвих причинно-наслідкових зв'язків, щоб у загальному ланцюзі взаємозалежних знань не утворювалися лакуни (повнота – це якість знань, що відображає їхній склад, кількість, вимірюється кількістю програмових знань про досліджуване явище);

2. усвідомленістю знань студента (втілюється у розумінні зв'язків знань та шляхів їх здобуття, в умінні їх доводити, в розумінні принципу дії зв'язків і механізмів їх становлення, усвідомленість впливає як з елементів змісту освіти, так і з видів знань, особливо методологічних);

3. систематичністю (здатність усвідомлювати склад певної сукупності знань, їх взаємозалежність у певній послідовності і логіці, в їх ієрархізованих зв'язках; виявляється як здатність сприймати одні знання як базові або висхідні для інших залежно від прийнятої точки зору на сукупність знань; зі зміною цілей ті ж самі знання вибудовуються в іншому порядку та іншій послідовності зв'язків);

4. системністю (передбачає усвідомлення студентом знань за їх місцем у структурі наукової теорії, розуміння того, що в системі педагогічних знань є основним поняттям, положенням, що є наслідком, що додатком);

5. умінням оперувати педагогічними знаннями: виділяти головне, аналізувати, порівнювати, прогнозувати, синтезувати, абстрагувати, класифікувати тощо;
6. доказовістю, аргументованістю положень педагогічної теорії і практики; наявність особистої точки зору на педагогічне сьогодення, уміння її обґрунтувати та відстояти в навчальній дискусії;
7. високим рівнем самостійності під час відповіді студента;
8. високим рівнем вияву вмінь творчого характеру і досвіду творчої діяльності – вміння виявляти проблеми, робити обґрунтовані припущення, застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях;
9. високим рівнем володіння професійно-педагогічним мовленням: уміння вести діалог, будувати монологічні висловлювання, полемізувати;
10. відсутністю помилок.

Студент одержує оцінку **відмінно (95)**, якщо його відповідь характеризується:

1. повнотою, цілісністю відповіді, коли студент у логіці викладу навчального матеріалу не випускає ланок, важливих для розуміння ключових понять та суттєвих причинно-наслідкових зв'язків, щоб у загальному ланцюзі взаємозалежних знань не утворювалися лакуни (повнота – це якість знань, що відображає їхній склад, кількість, вимірюється кількістю програмових знань про досліджуване явище);
2. усвідомленістю знань студента (втілюється у розумінні зв'язків знань та шляхів їх здобуття, в умінні їх доводити, в розумінні принципу дії зв'язків і механізмів їх становлення, усвідомленість впливає як з елементів змісту освіти, так і з видів знань, особливо методологічних);
3. систематичністю (здатність усвідомлювати склад певної сукупності знань, їх взаємозалежність у певній послідовності і логіці, в їх ієрархізованих зв'язках; виявляється як здатність сприймати одні знання як базові або висхідні для інших залежно від прийнятої точки зору на сукупність знань; зі зміною цілей ті ж самі знання вибудовуються в іншому порядку та іншій послідовності зв'язків);
4. системністю (передбачає усвідомлення студентом знань за їх місцем у структурі наукової теорії, розуміння того, що в системі педагогічних знань є основним поняттям, положенням, що є наслідком, що додатком);
5. умінням оперувати педагогічними знаннями: виділяти головне, аналізувати, порівнювати, прогнозувати, синтезувати, абстрагувати, класифікувати тощо;
6. доказовістю, аргументованістю положень педагогічної теорії і практики; наявність особистої точки зору на педагогічне сьогодення, уміння її обґрунтувати та відстояти в навчальній дискусії;
7. високим рівнем самостійності під час відповіді студента;

8. високим рівнем вияву вмінь творчого характеру і досвіду творчої діяльності – вміння виявляти проблеми, робити обґрунтовані припущення, застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях;

9. високим рівнем володіння професійно-педагогічним мовленням: уміння вести діалог, будувати монологічні висловлювання, полемізувати;

10. наявністю помилки, яку студент виправив самостійно.

Студент одержує оцінку **добре (90)**, якщо його відповідь характеризується:

1. повнотою, цілісністю відповіді, коли студент у логіці викладу навчального матеріалу не випускає ланок, важливих для розуміння ключових понять та суттєвих причиново-наслідкових зв'язків, щоб у загальному ланцюзі взаємозалежних знань не утворювалися лакуни (повнота – це якість знань, що відображає їхній склад, кількість, вимірюється кількістю програмових знань про досліджуване явище);

2. усвідомленістю знань студента (втілюється у розумінні зв'язків знань та шляхів їх здобуття, в умінні їх доводити, в розумінні принципу дії зв'язків і механізмів їх становлення, усвідомленість впливає як з елементів змісту освіти, так і з видів знань, особливо методологічних);

3. систематичністю (здатність усвідомлювати склад певної сукупності знань, їх взаємозалежність у певній послідовності і логіці, в їх ієрархізованих зв'язках; виявляється як здатність сприймати одні знання як базові або висхідні для інших залежно від прийнятої точки зору на сукупність знань; зі зміною цілей ті ж самі знання вибудовуються в іншому порядку та іншій послідовності зв'язків);

4. системністю (передбачає усвідомлення студентом знань за їх місцем у структурі наукової теорії, розуміння того, що в системі педагогічних знань є основним поняттям, положенням, що є наслідком, що додатком);

5. умінням оперувати педагогічними знаннями: виділяти головне, аналізувати, порівнювати, прогнозувати, синтезувати, абстрагувати, класифікувати тощо;

6. доказовістю, аргументованістю положень педагогічної теорії і практики; наявністю особистої точки зору на педагогічне сьогодення, уміння її обґрунтувати та відстояти в навчальній дискусії;

7. високим рівнем самостійності під час відповіді студента;

8. високим рівнем вияву вмінь творчого характеру і досвіду творчої діяльності – вміння виявляти проблеми, робити обґрунтовані припущення, застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях;

9. високим рівнем володіння професійно-педагогічним мовленням: уміння вести діалог, будувати монологічні висловлювання, полемізувати;

10. наявністю помилок, які студент виправив самостійно.

Студент одержує оцінку **добре (85)**, якщо його відповідь характеризується:

1. повнотою, цілісністю відповіді, коли студент у логіці викладу навчального матеріалу не випускає ланок, важливих для розуміння ключових понять та суттєвих причиново-наслідкових зв'язків, щоб у загальному ланцюзі взаємозалежних знань не утворювалися лакуни (повнота – це якість знань, що відображає їхній склад, кількість, вимірюється кількістю програмових знань про досліджуване явище);

2. усвідомленістю знань студента (втілюється у розумінні зв'язків знань та шляхів їх здобуття, в умінні їх доводити, в розумінні принципу дії зв'язків і механізмів їх становлення, усвідомленість впливає як з елементів змісту освіти, так і з видів знань, особливо методологічних);

3. систематичністю (здатність усвідомлювати склад певної сукупності знань, їх взаємозалежність у певній послідовності і логіці, в їх ієрархізованих зв'язках; виявляється як здатність сприймати одні знання як базові або висхідні для інших залежно від прийнятої точки зору на сукупність знань; зі зміною цілей ті ж самі знання вибудовуються в іншому порядку та іншій послідовності зв'язків);

4. системністю (передбачає усвідомлення студентом знань за їх місцем у структурі наукової теорії, розуміння того, що в системі педагогічних знань є основним поняттям, положенням, що є наслідком, що додатком);

5. умінням оперувати педагогічними знаннями: виділяти головне, аналізувати, порівнювати, прогнозувати, синтезувати, абстрагувати, класифікувати тощо;

6. доказовістю, аргументованістю положень педагогічної теорії і практики; наявність особистої точки зору на педагогічне сьогодення, уміння її обґрунтувати та відстояти в навчальній дискусії;

7. високим рівнем самостійності під час відповіді студента;

8. середнім рівнем вияву вмінь творчого характеру і досвіду творчої діяльності – вміння виявляти проблеми, робити обґрунтовані припущення, застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях;

9. високим рівнем володіння професійно-педагогічним мовленням: уміння вести діалог, будувати монологічні висловлювання, полемізувати;

10. наявністю помилки, яку студент виправив самостійно.

Студент одержує оцінку **добре (80)**, якщо його відповідь характеризується:

1. повнотою, цілісністю відповіді, коли студент у логіці викладу навчального матеріалу не випускає ланок, важливих для розуміння ключових понять та суттєвих причиново-наслідкових зв'язків, щоб у загальному ланцюзі взаємозалежних знань не утворювалися лакуни (повнота – це якість знань, що відображає їхній склад, кількість, вимірюється кількістю програмових знань про досліджуване явище);

2. усвідомленістю знань студента (втілюється у розумінні зв'язків знань та шляхів їх здобуття, в умінні їх доводити, в розумінні принципу дії

зв'язків і механізмів їх становлення, усвідомленість впливає як з елементів змісту освіти, так і з видів знань, особливо методологічних);

3. систематичністю (здатність усвідомлювати склад певної сукупності знань, їх взаємозалежність у певній послідовності і логіці, в їх ієрархізованих зв'язках; виявляється як здатність сприймати одні знання як базові або висхідні для інших залежно від прийнятої точки зору на сукупність знань; зі зміною цілей ті ж самі знання вибудовуються в іншому порядку та іншій послідовності зв'язків);

4. системністю (передбачає усвідомлення студентом знань за їх місцем у структурі наукової теорії, розуміння того, що в системі педагогічних знань є основним поняттям, положенням, що є наслідком, що додатком);

5. умінням оперувати педагогічними знаннями: виділяти головне, аналізувати, порівнювати, прогнозувати, синтезувати, абстрагувати, класифікувати тощо;

6. доказовістю, аргументованістю положень педагогічної теорії і практики; наявність особистої точки зору на педагогічне сьогодення, уміння її обґрунтувати та відстояти в навчальній дискусії;

7. середнім рівнем самостійності під час відповіді студента;

8. середнім рівнем вияву вмінь творчого характеру і досвіду творчої діяльності – вміння виявляти проблеми, робити обґрунтовані припущення, застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях;

9. високим рівнем володіння професійно-педагогічним мовленням: уміння вести діалог, будувати монологічні висловлювання, полемізувати;

10. наявністю помилки, яку студент виправив самостійно.

Студент одержує оцінку **задовільно (75)**, якщо його відповідь характеризується:

1. повнотою, цілісністю відповіді, коли студент у логіці викладу навчального матеріалу не випускає ланок, важливих для розуміння ключових понять та суттєвих причинно-наслідкових зв'язків, щоб у загальному ланцюзі взаємозалежних знань не утворювалися лакуни (повнота – це якість знань, що відображає їхній склад, кількість, вимірюється кількістю програмових знань про досліджуване явище);

2. усвідомленістю знань студента (втілюється у розумінні зв'язків знань та шляхів їх здобуття, в умінні їх доводити, в розумінні принципу дії зв'язків і механізмів їх становлення, усвідомленість впливає як з елементів змісту освіти, так і з видів знань, особливо методологічних);

3. систематичністю (здатність усвідомлювати склад певної сукупності знань, їх взаємозалежність у певній послідовності і логіці, в їх ієрархізованих зв'язках; виявляється як здатність сприймати одні знання як базові або висхідні для інших залежно від прийнятої точки зору на сукупність знань; зі зміною цілей ті ж самі знання вибудовуються в іншому порядку та іншій послідовності зв'язків);

4. системністю (передбачає усвідомлення студентом знань за їх місцем у структурі наукової теорії, розуміння того, що в системі педагогічних знань є основним поняттям, положенням, що є наслідком, що додатком);

5. умінням оперувати педагогічними знаннями: виділяти головне, аналізувати, порівнювати, прогнозувати, синтезувати, абстрагувати, класифікувати тощо;

6. доказовістю, аргументованістю положень педагогічної теорії і практики; наявністю особистої точки зору на педагогічне сьогодення, уміння її обґрунтувати та відстояти в навчальній дискусії;

7. середнім рівнем самостійності під час відповіді студента;

8. середнім рівнем вияву вмінь творчого характеру і досвіду творчої діяльності – вміння виявляти проблеми, робити обґрунтовані припущення, застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях;

9. середнім рівнем володіння професійно-педагогічним мовленням: уміння вести діалог, будувати монологічні висловлювання, полемізувати;

10. наявністю помилки, яку студент виправив самостійно.

Студент одержує оцінку **задовільно (70)**, якщо його відповідь характеризується:

1. повнотою, цілісністю відповіді, коли студент у логіці викладу навчального матеріалу не випускає ланок, важливих для розуміння ключових понять та суттєвих причинно-наслідкових зв'язків, щоб у загальному ланцюзі взаємозалежних знань не утворювалися лакуни (повнота – це якість знань, що відображає їхній склад, кількість, вимірюється кількістю програмових знань про досліджуване явище);

2. усвідомленістю знань студента (втілюється у розумінні зв'язків знань та шляхів їх здобуття, в умінні їх доводити, в розумінні принципу дії зв'язків і механізмів їх становлення, усвідомленість впливає як з елементів змісту освіти, так і з видів знань, особливо методологічних);

3. систематичністю (здатність усвідомлювати склад певної сукупності знань, їх взаємозалежність у певній послідовності і логіці, в їх ієрархізованих зв'язках; виявляється як здатність сприймати одні знання як базові або висхідні для інших залежно від прийнятої точки зору на сукупність знань; зі зміною цілей ті ж самі знання вибудовуються в іншому порядку та іншій послідовності зв'язків);

4. системністю (передбачає усвідомлення студентом знань за їх місцем у структурі наукової теорії, розуміння того, що в системі педагогічних знань є основним поняттям, положенням, що є наслідком, що додатком);

5. умінням оперувати педагогічними знаннями: виділяти головне, аналізувати, порівнювати, прогнозувати, синтезувати, абстрагувати, класифікувати тощо;

6. доказовістю, аргументованістю положень педагогічної теорії і практики; наявність особистої точки зору на педагогічне сьогодення, уміння її обґрунтувати та відстояти в навчальній дискусії;
7. середнім рівнем самостійності під час відповіді студента;
8. середнім рівнем вияву вмінь творчого характеру і досвіду творчої діяльності – вміння виявляти проблеми, робити обґрунтовані припущення, застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях;
9. середнім рівнем володіння професійно-педагогічним мовленням: уміння вести діалог, будувати монологічні висловлювання, полемізувати;
10. наявністю помилок, які студент виправив самостійно.

Студент одержує оцінку **задовільно (65)**, якщо його відповідь характеризується:

1. повнотою, цілісністю відповіді, коли студент у логіці викладу навчального матеріалу не випускає ланок, важливих для розуміння ключових понять та суттєвих причиново-наслідкових зв'язків, щоб у загальному ланцюзі взаємозалежних знань не утворювалися лакуни (повнота – це якість знань, що відображає їхній склад, кількість, вимірюється кількістю програмових знань про досліджуване явище);
2. усвідомленістю знань студента (втілюється у розумінні зв'язків знань та шляхів їх здобуття, в умінні їх доводити, в розумінні принципу дії зв'язків і механізмів їх становлення, усвідомленість впливає як з елементів змісту освіти, так і з видів знань, особливо методологічних);
3. систематичністю (здатність усвідомлювати склад певної сукупності знань, їх взаємозалежність у певній послідовності і логіці, в їх ієрархізованих зв'язках; виявляється як здатність сприймати одні знання як базові або висхідні для інших залежно від прийнятої точки зору на сукупність знань; зі зміною цілей ті ж самі знання вибудовуються в іншому порядку та іншій послідовності зв'язків);
4. системністю (передбачає усвідомлення студентом знань за їх місцем у структурі наукової теорії, розуміння того, що в системі педагогічних знань є основним поняттям, положенням, що є наслідком, що додатком);
5. умінням оперувати педагогічними знаннями: виділяти головне, аналізувати, порівнювати, прогнозувати, синтезувати, абстрагувати, класифікувати тощо;
6. доказовістю, аргументованістю положень педагогічної теорії і практики; наявність особистої точки зору на педагогічне сьогодення, уміння її обґрунтувати та відстояти в навчальній дискусії;
7. середнім рівнем самостійності під час відповіді студента;
8. низьким рівнем вияву вмінь творчого характеру і досвіду творчої діяльності – вміння виявляти проблеми, робити обґрунтовані припущення, застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях;
9. середнім рівнем володіння професійно-педагогічним мовленням: уміння вести діалог, будувати монологічні висловлювання, полемізувати;

10. наявністю помилок, які студент виправив самостійно.

Студент одержує оцінку **незадовільно (60)**, якщо його відповідь характеризується:

1. повнотою, цілісністю відповіді, коли студент у логіці викладу навчального матеріалу не випускає ланок, важливих для розуміння ключових понять та суттєвих причинно-наслідкових зв'язків, щоб у загальному ланцюзі взаємозалежних знань не утворювалися лакуни (повнота – це якість знань, що відображає їхній склад, кількість, вимірюється кількістю програмових знань про досліджуване явище);

2. усвідомленістю знань студента (втілюється у розумінні зв'язків знань та шляхів їх здобуття, в умінні їх доводити, в розумінні принципу дії зв'язків і механізмів їх становлення, усвідомленість впливає як з елементів змісту освіти, так і з видів знань, особливо методологічних);

3. систематичністю (здатність усвідомлювати склад певної сукупності знань, їх взаємозалежність у певній послідовності і логіці, в їх ієрархізованих зв'язках; виявляється як здатність сприймати одні знання як базові або висхідні для інших залежно від прийнятої точки зору на сукупність знань; зі зміною цілей ті ж самі знання вибудовуються в іншому порядку та іншій послідовності зв'язків);

4. системністю (передбачає усвідомлення студентом знань за їх місцем у структурі наукової теорії, розуміння того, що в системі педагогічних знань є основним поняттям, положенням, що є наслідком, що додатком);

5. умінням оперувати педагогічними знаннями: виділяти головне, аналізувати, порівнювати, прогнозувати, синтезувати, абстрагувати, класифікувати тощо;

6. доказовістю, аргументованістю положень педагогічної теорії і практики; наявністю особистої точки зору на педагогічне сьогодення, уміння її обґрунтувати та відстояти в навчальній дискусії;

7. низьким рівнем самостійності під час відповіді студента;

8. низьким рівнем вияву вмінь творчого характеру і досвіду творчої діяльності – вміння виявляти проблеми, робити обґрунтовані припущення, застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях;

9. середнім рівнем володіння професійно-педагогічним мовленням: уміння вести діалог, будувати монологічні висловлювання, полемізувати;

10. наявністю помилок, які студент не виправив самостійно.

Студент одержує оцінку **незадовільно (55)**, якщо його відповідь характеризується:

1. повнотою, цілісністю відповіді, коли студент у логіці викладу навчального матеріалу не випускає ланок, важливих для розуміння ключових понять та суттєвих причинно-наслідкових зв'язків, щоб у загальному ланцюзі взаємозалежних знань не утворювалися лакуни (повнота – це якість

знань, що відображає їхній склад, кількість, вимірюється кількістю програмових знань про досліджуване явище);

2. усвідомленістю знань студента (втілюється у розумінні зв'язків знань та шляхів їх здобуття, в умінні їх доводити, в розумінні принципу дії зв'язків і механізмів їх становлення, усвідомленість впливає як з елементів змісту освіти, так і з видів знань, особливо методологічних);

3. систематичністю (здатність усвідомлювати склад певної сукупності знань, їх взаємозалежність у певній послідовності і логіці, в їх ієрархізованих зв'язках; виявляється як здатність сприймати одні знання як базові або висхідні для інших залежно від прийнятої точки зору на сукупність знань; зі зміною цілей ті ж самі знання вибудовуються в іншому порядку та іншій послідовності зв'язків);

4. системністю (передбачає усвідомлення студентом знань за їх місцем у структурі наукової теорії, розуміння того, що в системі педагогічних знань є основним поняттям, положенням, що є наслідком, що додатком);

5. умінням оперувати педагогічними знаннями: виділяти головне, аналізувати, порівнювати, прогнозувати, синтезувати, абстрагувати, класифікувати тощо;

6. доказовістю, аргументованістю положень педагогічної теорії і практики; наявності особистої точки зору на педагогічне сьогодення, уміння її обґрунтувати та відстояти в навчальній дискусії;

7. низьким рівнем самостійності під час відповіді студента;

8. низьким рівнем вияву вмінь творчого характеру і досвіду творчої діяльності – вміння виявляти проблеми, робити обґрунтовані припущення, застосовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях;

9. низьким рівнем володіння професійно-педагогічним мовленням: уміння вести діалог, будувати монологічні висловлювання, полемізувати;

10. наявністю помилок, які студент не виправив самостійно.

Після виконання усної частини кількість отриманих балів помножуються на коефіцієнт 0,2.

Підсумкова оцінка за іспит

Підсумкова оцінка за іспит з навчальної дисципліни «Педагогіка» складається з суми балів:

1) набраної за III-IV семестри: сума балів за контрольні точки і КРЗМ, загальна максимальна кількість балів – 60;

2) за письмову частину іспиту, помножену на коефіцієнт 0,2, загальна максимальна кількість балів – 20;

3) за усну частину іспиту, помножену на коефіцієнт 0,2, загальна максимальна кількість балів – 20.

Співвідношення письмової до усної частини іспиту складають відповідно 50/50 (%). Після отримання результатів усної та письмової

частини їх відсоткове співвідношення слід рахувати, помножуючи отримані бали на коефіцієнт з наступної таблиці:

Структура іспиту		Співвідношення частин іспиту (%)	Коефіцієнт
Письмова частина іспиту	Тести	50	0,2
Усна частина іспиту	1 Теоретичне питання	50	0,1
	2 Теоретичне питання		0,1

Загальна сума балів за письмову та усну частину виставляється за 100-бальною шкалою, за національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та за шкалою ECTS.

Шкала оцінювання, що встановлена вищим навчальним закладом:

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ECTS	Пояснення
	екзамен	залік		
90-100	Відмінно	зараховано	A	відмінне виконання лише з незначною (мінімальною 1-2) кількістю помилок
82-89	Добре		B	вище середнього рівня з кількома помилками
75-81			C	вище середнього рівня з кількома помилками
67-74	Задовільно		D	(непогано, але зі значною кількістю недоліків)
60-66			E	виконання задовольняє мінімальним критеріям
35-59	Незадовільно	не зараховано	FX	з можливістю повторного складання
1-34			F	(з обов'язковим повторним курсом)

5. СТРУКТУРА ІСПИТУ

Іспит з навчальної дисципліни «Педагогіка» для здобувачів 2 курсу рівня вищої освіти «бакалавр» денної і заочної форм навчання складається з письмової та усної частин.

5.1. Письмова частина іспиту

Письмова частина іспиту передбачає виконання студентами тестових завдань (кожна правильна відповідь оцінюється 2 балами).

Типи тестових завдань: тести множинного вибору з однієї правильною відповіддю та кількома правильними відповідями; на встановлення вірної послідовності.

Загальна кількість тестових завдань – 50.

Термін виконання – 2 академічні години (1 година 20 хвилин).

5.2. Усна частина іспиту

Усна частина іспиту передбачає 2 теоретичних питання. У відповіді здобувач вищої освіти має розкрити: сутність певного педагогічного явища, процесу, проілюструвати теоретичний матеріал прикладами з педагогічної реальності, розкрити зв'язки даного явища, процесу, феномена з іншими педагогічними явищами, процесами, феноменами, показати місце означеного явища в системі педагогічної теорії і практики.

Екзаменаційні питання сформульовані таким чином, що відповідь на кожне з них вбирає в себе цілісне бачення всієї педагогічної дійсності і розглядається на декількох рівнях її існування. Наприклад, питання про цілісність педагогічного процесу поєднує в собі його цілісність на категоріальному рівні (I модуль), на рівні єдності змісту, шляхів та методів навчально-виховного процесу (III-IV модулі) та на рівні цілепокладання (II модуль). З іншого боку, розкриття кожного питання крім характеристики педагогічного явища потребує філософського та психологічного його обґрунтування. Таким чином, теоретичне питання білету до усної частини іспиту з навчальної дисципліни «Педагогіка» може бути представлено у такому, наприклад, вигляді: «Цілісність педагогічного процесу».

ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Теоретико-методологічні основи педагогіки

1. Педагогіка, її основні категорії та зв'язок між ними.
2. Педагогіка – педагогічна діяльність, наука, навчальна дисципліна.
3. Методологія педагогіки. Методи науково-педагогічних досліджень.
4. Емпіричні методи науково-педагогічних досліджень.
5. Теоретичні методи науково-педагогічних досліджень.
6. Статистико-математичні методи науково-педагогічних досліджень.
7. Закони, закономірності, принципи і правила педагогічного процесу та зв'язок між ними.
8. Принципи педагогічного процесу (гуманізму, педагогічного оптимізму, природовідповідності, культуровідповідності, комплексності, системності педагогічного процесу, соціальної зумовленості педагогічного процесу, науковості, самодіяльності).
9. Поняття цілі та задач педагогічного процесу. Ціль як системоутворююча величина, напрямок розвитку, як прогнозований результат.
10. Цілепокладання у педагогічному процесі. Ціль та задачі педагогічного процесу.

Теорія навчання

1. Дидактика як педагогічна теорія навчання.
2. Навчання як дидактична категорія. Методологічні основи навчання.
3. Зміст навчання, його основні компоненти та зв'язок між ними.
4. Знання як компонент змісту навчання. Види знань, умови їх ефективного засвоєння та методи передачі.
5. Способи діяльності (уміння та навички) як компонент змісту навчання. Класифікація умінь та навичок, шляхи їх формування, методи навчання, спрямовані на їх засвоєння.
6. Досвід творчої діяльності як компонент змісту освіти. Типи проблемності, умови ефективності проблемного навчання, методи формування досвіду творчої діяльності.
7. Досвід емоційно-ціннісних відносин як складова частина соціального досвіду та компонент змісту навчання. Його склад, шляхи передачі та способи формування.
8. Документи, що визначають зміст освіти в сучасній школі: навчальні плани, програми, підручники.
9. Методи навчання як дидактична категорія, класифікації методів навчання.
10. Словесні методи навчання.
11. Наочні методи навчання.
12. Практичні методи навчання.
13. Форми навчання як дидактична категорія. Форми організації навчання, організаційні форми навчання, освітні системи.

14. Урок як основна організаційна форма навчання у сучасній школі. Структура, типи та види уроку.
15. Педагогічний аналіз уроку, його типи та види. Визначення ефективності уроку.
16. Позаурочна, позакласна, позашкільна навчальна робота.
17. Класно-урочна та заліково-семестрова та модульна системи навчання в сучасній школі.

Теорія виховання як складова педагогічної науки

1. Виховання як педагогічна категорія.
2. Результати виховної роботи та критерії вихованості дітей.
3. Цілі, задачі та зміст виховання та виховної роботи в сучасній школі.
4. Виховання, самовиховання та перевиховання дітей.
5. Методи виховання, їх визначення та класифікації.
6. Методи формування свідомості.
7. Методи формування досвіду поведінки.
8. Регулюючі методи виховання.
9. Форми виховання, їх ознаки та різновиди.
10. Виховний захід як основна організаційна форма виховання. Етапи його підготовки, проведення та аналізу.
11. Порівняння основних організаційних форм навчання та виховання.
12. Колективна творча справа як організаційна форма виховання в комунарській системі виховання.
13. Дитячий колектив як суб'єкт та об'єкт виховання, його ознаки та етапи розвитку. Закон розвитку дитячого колективу, система перспективних ліній.

Школознавство

1. Управління педагогічними системами.
2. Методична робота в школі.
3. Передовий педагогічний досвід.
4. Інноваційні педагогічні технології.
5. Навчальні технології.

6. ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК ДО ДИСЦИПЛІНИ «ПЕДАГОГІКА»

Активізація навчальної діяльності - сукупність заходів, що здійснюються з метою її інтенсифікації і підвищення ефективності. Здійснюється за трьома напрямками: педагогічним, соціально-психологічним, соціально-економічним [1, с. 496].

Активні методи навчання - методи, що стимулюють пізнавальну діяльність учнів. Будуються, в основному, на діалозі, що передбачає вільний обмін думками про шляхи вирішення тієї або іншої проблеми [1, с. 496].

Алгоритм навчальний - документ письмового інструктажу; чітке розпорядження про найбільш доцільне виконання дій з урахуванням реальних умов, що приводять найкоротшим шляхом до бажаного результату [1, с. 496].

Аналітичний метод - мисленнєвий або практичний розклад цілого на частини з метою вивчення їх суттєвих ознак [6, с. 260].

Аудіальні (звукові) ТЗН - це засоби, які передають інформацію, розраховану на сприймання органами слуху [10, с. 343].

Аудіовізуальні ТЗН: навчальне кіно, телебачення, відеозаписи [10, с. 344].

Базовий навчальний план середньої освіти:

1) є основоположною складовою Державного стандарту загальної середньої освіти. Він дає цілісне уявлення про структуру загальної середньої освіти через інваріантну та варіативну складові, окреслює освітні галузі та розподіл годин між ними, визначає граничнодопустиме навчальне навантаження учнів та загальну кількість навчального часу [9, с. 211];

2) це головний державний нормативний документ, який є складовою частиною державного стандарту загальної середньої освіти. Він дає цілісне уявлення про структуру змісту загальної середньої освіти через інваріантну і варіативну складові; окреслює освітні галузі та розподіл годин між ними за роками навчання; визначає гранично допустиме тижневе навантаження учнів для кожного класу; встановлює кількість навчальних годин, фінансованих з бюджету [10, с. 202];

3) дає цілісне уявлення про змістове наповнення і співвідношення основних галузей знань за роками, навчання в середній школі, мінімальну тривалість вивчення конкретної освітньої галузі знань або навчального предмета, тижневе навчальне навантаження учнів на різних ступенях навчання в середній школі та його структуру (державний компонент як інваріантна частина базового плану і регіональний та шкільний компонент як варіативна його частина; додаткові години на освітні галузі, індивідуальні та групові заняття; курси за вибором і факультативні заняття тощо) [3, с. 12].

Батавська система навчання - пропонувала розподіляти всі заняття на дві частини. Перша частина - проведення звичайних уроків, на яких учитель працює з усім класом. Друга частина - індивідуальні заняття з тими учнями,

які не встигають і відчувають труднощі в засвоєнні матеріалу, або з тими, хто бажає поглибити знання із вивчаного матеріалу [10, с. 302].

Белл-ланкастерська система взаємного навчання:

1) старші учні під керівництвом учителя вивчали матеріал самостійно, а потім, отримавши відповідні інструкції, навчали своїх молодших товаришів. Таким чином, один учитель за допомогою учнів-посередників міг навчати 200-300 дітей різного віку [10, с. 302];

2) виникла наприкінці XVIII - на початку XIX ст. в Англії, пов'язана з бурхливим розвитком капіталізму в Англії, появою нових виробництв, потребою в масовій освіті робітників та їх дітей та нестачею вчителів. Тому одному вчителю доручали навчання 250-300 учнів різного віку. Але одноосібно учитель не міг цього зробити. Тому ідея реалізовувалася так: учнів розподіляли на групи з 25-30 осіб. До кожної групи прикріпляли старшого учня (монітора); учитель спочатку навчав елементів грамоти старших учнів, а вони у своїх групах передавали здобуті знання своїм товаришам. Крім того, монітори відповідали за порядок і дисципліну. Таке навчання ще називали "взаємним" [6, с. 248].

Бесіда:

1) діалогічний метод викладу навчального матеріалу, суть якого полягає в тому, щоб за допомогою цілеспрямованих і вміло поставлених питань спонукати учнів до актуалізації (пригадування) вже відомих знань і досягти засвоєння нових знань шляхом самостійних роздумів, висновків і узагальнень [10, с. 274];

2) діалогічний метод навчання, за допомогою якого педагог спонукає учнів відтворювати раніше отримані знання, робити самостійні висновки на основі засвоєного фактичного матеріалу [3, с. 40];

3) метод навчання, який передбачає використання попереднього досвіду студентів з певної галузі знань і на основі цього приведення їх за допомогою діалогу до усвідомлення нових явищ, понять або відтворення вже наявних. За місцем у навчальному процесі розрізняють вступну, поточну й підсумкову бесіди [6, с. 258];

4) це питально-відповідальний метод, розмова вчителя з учнями за допомогою ретельно продуманої системи питань [8, с. 171].

Бінарний (суміщений) урок — особливий, специфічний тип уроку. Проводиться, як правило, двома-трьома викладачами взаємопов'язаних предметів або викладачем спеціального предмету і майстром виробничого навчання [1, с. 496].

Бригадна форма організації праці – організація навчально-виробничої діяльності, за якої учні – члени бригади у виконанні виробничого завдання об'єднані єдиним технологічним процесом; кожен з них виконує одну або кілька операцій, що становлять частину технологічного процесу й забезпечують виконання завдання бригади. Досягнення кінцевого результату діяльності колективу є якісною і кількісною оцінкою праці кожного члена бригади [5].

Бригадно-лабораторна форма навчання: зародилась у 20-х роках минулого століття в радянській школі; з учнів класу формували бригади по 5-9 осіб, на чолі яких стояли обрані бригадири; навчальні завдання у вигляді планів давались на бригаду, яка мала працювати над його виконанням; після закінчення визначеного періоду бригадир звітував перед педагогом про виконання завдання, на основі чого оцінювалась робота членів бригади. У такий спосіб передбачалось розвивати гуртову пізнавальну діяльність, формувати почуття колективізму [6, с. 249].

Варіативна частина (регіональний та шкільний компоненти) базового навчального плану - передбачає години для вивчення предметів і курсів, які поглиблюють і розширюють базовий зміст освітніх галузей і обираються учнями відповідно до їхніх нахилів і здібностей, а також для факультативних занять [3, с. 13].

Вибіркова частина змісту освіти — це рекомендований для засвоєння зміст навчання, сформований як змістові модулі із зазначенням їх обсягу та форм атестації, призначений для задоволення потреб і можливостей особистості, регіональних потреб у кваліфікованих фахівцях певної спеціалізації, досягнень наукових шкіл і навчальних закладів [3, с. 19].

Вивчення передового виробничого досвіду — своєрідне педагогічне дослідження причин і факторів високих досягнень кваліфікованого робітника або майстра шляхом тривалого спостереження за його діяльністю в процесі навчання і виховання майбутніх робітників [5].

Види навчання - характер взаємодії учителя й учнів у процесі навчання [10, с. 235].

Викладання:

1) діяльність учителя в процесі навчання, у ході якої вчитель виконує велике коло функцій: одночасно навчає учнів, забезпечує їх розумовий розвиток, виховує, організовує до роботи, контролює і т. д. [9, с. 14];

2) діяльність учителя в процесі навчання, яка передбачає постановку мети співпраці з учнями і її реалізацію (повідомлення нових знань, організацію всіх процесів, пов'язаних із засвоєнням, закріпленням, застосуванням знань, перевіркою та оцінкою результатів навчання) [10, с. 213-214];

3) навчальна діяльність викладачів предметів теоретичного навчання; компонент процесу навчання [1, с. 503].

4) це діяльність з організації засвоєння змісту освіти та керівництво цим засвоєнням [8, с. 91].

Виробнича практика – складова частина навчального процесу, необхідна для підготовки робітників та спеціалістів, сприяє зміцненню й перевірці набутих учнями теоретичних знань, встановленню тісного зв'язку навчальних закладів з виробництвом. Виробнича практика учнів організовується на підприємствах, оснащених сучасним устаткуванням, її обсяг, зміст і строки передбачені навчальними планами та програмами навчальних закладів. У профтехучилищах різного типу виробниче навчання з

передвипускною виробничою практикою є основою професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників [5].

Виробниче навчання:

1) планомірно організований процес спільної діяльності майстра та учнів, спрямований на формування в них таких практичних професійних знань, навичок та умінь, які відповідають сучасному рівню техніки і технології виробництва. Крім того, виробниче навчання сприяє вихованню в учнів якостей сучасного робітника, розвитку розумових, фізичних сил і здібностей, творчого ставлення до праці [5];

2) практична підготовка учнів професійних училищ (ліцеїв) до певного виду продуктивної праці за професією відповідно до вимог державного стандарту професійної освіти. Для виробничого навчання як складової частини навчального процесу характерні специфічні цілі і завдання, зміст, форми, методи й засоби навчання [1, с. 504].

Виробничий процес:

1) сукупність як природних дій і перетворень, так і дій людини — трудових процесів, у результаті яких виходить необхідний продукт, або, у ширшому сенсі, корисний продуктивний результат [1, с. 504];

2) це сукупність основних технологічних процесів і перетворень, а також трудових дій людини [3, с. 107].

Вихідний (підсумковий) контроль - включає державну кваліфікаційну атестацію (кваліфікаційну пробну роботу, державний кваліфікаційний іспит або захист дипломної роботи, дипломного проекту чи творчої роботи, що їх замінює) [3, с. 99].

Виховання:

1) передача суспільно-історичного досвіду новим поколінням з метою підготовки їх до суспільного життя і продуктивної праці [1, с. 496];

2) процес взаємодії вихователя і вихованця з метою формування особистості для самореалізації в усіх сферах життєдіяльності [11, с. 10].

Виховна функція навчання: включає формування наукового світогляду, моралі, трудових, естетичних, етичних поглядів, переконань, способів відповідної поведінки і діяльності в суспільстві, системи ідеалів, відношень, потреб, фізичної культури, гігієнічних умінь та навичок [8, с. 93].

Візуальні ТЗН - це засоби, в яких носіями інформації є діафільми, діапозитиви, епіпосібники і транспаранти, що подаються учням за допомогою діапроекторів, епіпроекторів і графопроекторів (кодоскопів) у вигляді нерухомих зображень предметів [10, с. 342].

Внутрішня, рівнева диференціація - така організація навчального процесу при якій врахування індивідуальної особливості кожного учня здійснюється в умовах звичайного класу [9, с. 331-332].

Вправи:

1) метод навчання, сутність якого полягає у цілеспрямованому, багаторазовому повторенні студентами окремих дій чи операцій з метою формування умінь та навичок [6, с. 259];

2) метод професійного навчання; багатократні повторення певних дій з метою їх свідомого вдосконалення. У результаті вправ в учнів формуються професійні навички і вміння, поглиблюються і вдосконалюються знання [1, с. 507];

3) метод, суть якого полягає в тому, що учні виконують багаторазові дії, тобто тренуються у застосуванні засвоєного матеріалу на практиці [10, с. 280];

4) багаторазове повторення певних дій або видів діяльності для їх засвоєння, яке опирається, на розуміння і супроводжується свідомим контролем і коректуванням [8, с. 174];

5) цілеспрямоване, багаторазове повторення учнями певних дій та операцій (розумових, практичних) для формування навичок і вмінь [3, с. 43].

Впровадження передового педагогічного або виробничого досвіду – застосування передового досвіду за ініціативою інженерно-педагогічних працівників відповідно до потреб училища та з урахуванням створених для цього умов [5].

Вступний інструктаж (вступне інструктування) – сукупність методів і прийомів виробничого навчання, які використовуються на початку занять з метою підготовки до активного, безпомилкового і свідомого виконання трудових завдань [5].

Графічна контрольна перевірка - графічна форма відповіді учня на запитання, коли обчислення або знаходження різних величин здійснюються за допомогою креслення, графіка, малюнка, діаграми, тощо [3, с. 47].

Графічні вправи - відображення знань учнів у кресленнях, графіках, діаграмах, гістограмах, таблицях, ескізах, замальовках із натури [3, с. 43].

Групова форма навчання:

1) вчитель займається зі стабільною групою учнів одночасно [10, с. 301];

2) набула значного поширення в період середньовіччя й зберігалася в багатьох школах Європи ще у XIX ст. Застосовуючи цю форму, вчитель навчає групу дітей, які перебувають на різних щаблях вікового й інтелектуального розвитку. Таке навчання дає змогу давати основи грамоти (читання, письмо, рахунок) чималій кількості дітей порівняно з індивідуальною формою, проте є примітивним, оскільки в одній кімнаті доводиться навчати дітей, які мають різні рівні освіти [6, с. 247].

Групова форма організації навчальної діяльності учнів – створення невеликих за складом груп у межах одного класу [10, с. 332].

Дальтон-план:

1) система навчання, головна ідея якої полягала в тому, що класи замінювалися лабораторіями або предметними майстернями, уроки відмінялися; учень працював у лабораторіях або в майстернях індивідуально, виконуючи отримане від учителя завдання; учитель постійно знаходився в цих лабораторіях чи майстернях, допомагаючи учням [10, с. 303-304];

2) (засновниця - вчителька з м. Дальтон (США) Е. Паркхерст) - форма організації навчання, за якої зміст навчального матеріалу з кожної

дисципліни поділявся на частини (блоки), кожен учень отримував індивідуальне завдання у формі плану й самостійно його виконував. Потім звітувався, набираючи відповідну кількість балів, а потім отримував наступне завдання. Учитель тут відігравав роль організатора-консультанта. Учні з класу до класу переводили не після закінчення навчального року, а залежно від рівня оволодіння програмним матеріалом, тобто 3-4 рази на рік [6, с. 248-249].

Дедуктивний метод:

1) це перехід від загального до часткового, від припущень і посилянь до їх наслідків і висновків. Учитель спочатку повідомляє загальне положення, формулу, закон, а потім поступово виводить часткові випадки [8, с. 175];

2) базується на вивченні навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного. Студенти ознайомлюються із загальною закономірністю, а потім на основі цієї закономірності, правила, закону характеризуються інші явища, предмети [6, с. 261].

Дедукція — спосіб міркування, за якого частковий висновок робиться лише логічним шляхом від загальних положень (спочатку вивчаються загальні положення — закони, правила, формули, а потім — часткові випадки) [3, с. 40].

Демонстрація:

1) метод, суть якого полягає в наочно-чуттєвому ознайомленні учнів з явищами, процесами, об'єктами в їх природному вигляді [10, с. 279];

2) метод навчання, який передбачає показ предметів і процесів у натурі, динаміці [6, с. 258].

Державний компонент загальної середньої освіти (інваріантна частина навчального плану) - визначає обов'язкові для вивчення в усіх загальноосвітніх навчальних закладах навчальні предмети, що має забезпечити досягнення кожним випускником середньої школи мінімального обов'язкового освітнього рівня незалежно від типу навчального закладу чи його регіональної належності [10, с. 201].

Державний стандарт загальної середньої освіти - чітко окреслений обсяг змісту загальної середньої освіти та характеристики рівня його засвоєння, що задає державну норму освіченості і гарантії держави щодо її одержання громадянами [3, с. 12].

Державні вимоги до мінімального рівня засвоєння змісту загальної середньої освіти за ступенями навчання (початкова, основна і старша школа) - засвідчують досягнення учнем мети загальноосвітньої підготовки на певному віковому етапі свого розвитку; містять критерії, відтворені у вигляді типових завдань, і форми оцінки відповідності рівня освіченості конкретної особи державному стандарту загальної середньої освіти [3, с. 13].

Державні гарантії одержання середньої освіти - зобов'язання держави у правовому і фінансовому планах безумовно забезпечувати реалізацію складових освітнього стандарту [3, с. 13].

Дидактика:

1) педагогічна наука, що вивчає теорію освіти і навчання [5];

2) розділ педагогіки, який містить теорію навчання і освіти [8, с. 71];

3) теорія освіти і навчання [9, с. 13];

4) (від гр. *didacticos* - той, хто повчає, і *didasko* - той, хто вивчає) - галузь педагогіки, яка досліджує навчання на найбільш загальному рівні - теоретичному. Це педагогічна теорія, яка науково обгрунтовує зміст освіти, виявляє закономірності, які діють у процесі навчання, розкриває принципи навчання, визначає зміст, методи і організаційні форми навчального процесу [10, с. 156-157];

5) (гр. *didaktikos* - повчальний) - галузь педагогіки, в якій розглядається теорія освіти й навчання [6, с. 164].

Дидактична концепція (лат. *conceptio* - система поглядів, те чи інше розуміння явищ, процесів) - система поглядів на процес навчання [10, с. 158].

Дидактична система:

1) організований об'єкт, за допомогою якого вчитель забезпечує управління процесом передачі і засвоєння учнями системи знань про суспільство, природу, людину, і на цій основі розвиток у кожного з них пізнавальних сил, формування наукового світогляду, культури поведінки, позитивних людських якостей. Дидактична система — це сукупність взаємозв'язаних елементів, якими є цілі навчання, зміст навчання, методи навчання, засоби і організаційні форми навчання [9, с. 16-17];

2) сукупність елементів, що утворюють єдину цілісну структуру, спрямовану на досягнення мети навчання. До системи входять: цілі, зміст освіти, дидактичні процеси, організаційні форми, методи, засоби, принципи навчання [10, с. 158].

Дидактичні принципи (принципи дидактики) — це вихідні положення, які визначають зміст, організаційні форми і методи навчального процесу відповідно до загальних цілей і закономірностей [10, с. 254].

Динамічна демонстрація – показ рухомої наочності (кіно-, відеофільми та ін.) або навчальних об'єктів у стані руху, розвитку, поетапної видозміни (таблиці, схеми, предмети, деталі, машини та ін.) [5].

Дискусія (від лат. *discussion* - розгляд, дослідження) - суперечка, обговорення певного питання. Базується на обміні думками між педагогами, учнями, педагогами й учнями, що вчить їх мислити самостійно [3, с. 46].

Диспут навчальний:

1) (від лат. *disputo* - досліджую, сперечаюсь) - публічна суперечка на наукову, літературну, суспільно важливу тему [3, с. 46];

2) це обмін думками з наукової чи суспільної теми. Підготовка до диспуту починається з оголошення теми та програми; ознайомлення учнів з висвітленням вказаної проблеми в літературі, вибору ведучого та його підготовки до диспуту, запрошення спеціалістів з даної теми для підсумків, обладнання аудиторії, у якій буде проводитися диспут [8, с. 178-179].

Диференціація навчання - така форма індивідуалізації, коли учні, схожі за певними індивідуальними особливостями, об'єднуються в групи для окремого навчання [10, с. 306].

Диференційоване навчання — це така організація навчального процесу, при якій створюються умови, які дають змогу кожному учневі розкрити всі свої потенційні навчальні можливості [9, с. 327].

Діагностика навчання – обов’язковий компонент освітнього процесу, за допомогою якого визначається досягнення поставлених цілей [3, с. 90].

Діагностика освітньої діяльності учня – контроль, перевірка, облік, оцінювання, нагромадження статистичних даних, їхній аналіз, рефлексія, виявлення динаміки освітніх змін і особистісних прирощень учня, перевизначення цілей, уточнення освітніх програм, коректування ходу навчання, прогнозування подальшого розвитку навчання [3, с. 90].

Діагностика педагогічна - особливий вид діяльності, що є встановленням і вивченням ознак, які характеризують стан і результати процесу навчання, і дозволяє на цій основі прогнозувати, визначати можливі відхилення, шляхи їх попередження, а також коректувати процес навчання в цілях підвищення якості підготовки кваліфікованих робочих і фахівців [1, с. 497].

Діапозитиви - це фотографічні чорно-білі або кольорові зображення на плівці або склі [10, с. 342].

Діафільми - складаються із чорно-білих або кольорових позитивних фотографічних зображень, розміщених у логічній послідовності на плівці. Вони використовуються тоді, коли явище вимагає тривалого вивчення і потребує показу його динаміки [10, с. 342].

Ділові (виробничі) ігри - «активний» метод навчання. Забезпечують ефективну організацію взаємодій викладача (майстра) і учнів, реальну практичну значущість отриманих учнями знань і вмінь, їх перенесення в нові нетипові умови [1, с. 497].

Діяльнісний підхід в освіті — система принципів, форм і методів, що забезпечують першочергове засвоєння знань і вмінь, необхідних для ефективної і такої, що приносить задоволення, діяльності в різних сферах практичного життя [1, с. 497].

Догматичний тип навчання: викладач повідомляє студентам певну сукупність знань у готовому вигляді без пояснення; студенти засвоюють знання без усвідомлення й розуміння і майже дослівно відтворюють завчене; від студентів не вимагається застосування знань на практиці. Цей тип навчання сприяє певною мірою розвитку механічної пам'яті, але не створює умов для розвитку інтелектуального потенціалу особистості, не забезпечує підготовку людини до практичної діяльності на основі набутих знань [6, с. 184].

Додаткові заняття і консультації - проводяться з окремими учнями або групою учнів з метою заповнення пропусків, у знаннях, формування умінь і навичок, для задоволення підвищеного інтересу до навчального предмету [3, с. 57].

Допоміжні форми організації навчальної роботи - заняття, які доповнюють і розвивають класно-урочну діяльність учнів: семінари, практикуми, консультації, конференції, гуртки, факультативні заняття, навчальні екскурсії, домашню самостійну роботу учнів та інші форми [10, с. 327].

Дослідницький метод навчання:

1) передбачає активну самостійну роботу учнів на занятті: аналіз явищ, формулювання проблеми, висунення і перевірка гіпотез, самостійне формулювання висновків та найбільш повно реалізується в умовах проблемного навчання [3, с. 39];

2) після аналізу матеріалу, постановки проблем і визначення завдань та короткого усного або письмового інструктажу ті, хто навчаються, самостійно опрацьовують наукові джерела, проводять спостереження і виміри, виконують інші дії пошукового характеру [6, с. 264-265];

3) спрямований на включення студентів у самостійне розв'язання пізнавального завдання з використанням необхідного обладнання. Для ефективності цього методу варто дотримуватися низки вимог: створення проблемної ситуації; керівництво студентами при виділенні пізнавального завдання; спонукання студентів до пошуків гіпотези, перевірки її достовірності; надання допомоги у пошуках ефективних методів і резерву знань, необхідних для розв'язання задачі; орієнтація студентів на проведення досліджень і систематизація результатів проведеної роботи; включення студентів у самостійний аналіз перебігу та результатів проведеної роботи [6, с. 262-263].

Дослідні роботи — пошукові завдання, проекти, що передбачають індивідуалізацію навчання, розширення обсягу знань учнів, виконують на факультативних, гурткових заняттях з метою підготовки учнів до виконання навчальних завдань на найвищому рівні пізнавальної активності та самостійності [3, с. 43].

Друковані засоби навчання - картини, таблиці, картки для складання таблиць, роздавальний образотворчий матеріал [3, с. 83].

Екскурсія:

1) форма навчання, при якій учні сприймають і засвоюють знання шляхом виходу до місця розміщення об'єктів, які вивчаються (природи, заводів, історичних пам'яток), і безпосереднього ознайомлення з ними [8, с. 158];

2) це специфічне навчально-виховне заняття, перенесене відповідно до певної освітньої або виховної мети на підприємство, в музеї, на виставку та ін. [3, с. 57].

Екстенсивний підхід до організації навчання - досягнення бажаних результатів за рахунок кількісних чинників (збільшення термінів навчання у ВНЗ, кількості годин на вивчення окремих навчальних дисциплін тощо). На певних етапах історичного розвитку такий підхід задовольняв потреби суспільства, але з часом вичерпав свої можливості. З розвитком науки, збільшенням обсягу інформації, ускладненням виробничих технологій, актуалізацією проблеми продукування інтелектуального багатства виникає необхідність інтенсифікації (посилення, збільшення напруженості, продуктивності, дієвості навчального процесу) [6, с. 189].

Ефективність навчання — міра збігу реально досягнутих результатів з цілями, передбаченими освітньою програмою [1, с. 508].

Загальна освіта - процес оволодіння знаннями, вміннями й навичками з основ наук, які потрібні людині у повсякденному житті, а також підготовки до здобуття професійної освіти. Загальну освіту здобувають у загальноосвітніх навчально-виховних закладах (школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах) [6, с. 234].

Загальні дидактичні закономірності (загальні закономірності процесу навчання):

- 1) ті, дія яких поширюється на всю систему процесу навчання [6, с. 202];
- 2) охоплюють своєю дією всю систему (процес навчання) [10, с. 249].

Заключний інструктаж – сукупність методів виробничого навчання, які використовуються з метою підведення підсумків виконання трудових завдань і об'єктивного оцінювання підсумків виконання трудових завдань [5].

Закон взаємозв'язку та взаємозумовленості індивідуальної, групової та колективної навчальної діяльності - ці види організаційної діяльності можуть бути розведені у часі або поєднуватися, взаємопроникати; на певному етапі якомусь видів діяльності може надаватися перевага, але вони мають не виключати, а передбачати один одного [6, с. 202].

Закон взаємозв'язку та єдності теорії і практики в навчанні - означає, що будь-яке наукове знання прямо чи опосередковано слугує практиці (та й виводиться в кінцевому підсумку з неї) з чого випливає необхідність опори на суспільну практику та життєвий досвід учнів, конкретизації і застосування наукових положень у практиці, наскільки дають можливість специфіка матеріалу, підготовленість учнів та умови навчання [6, с. 202].

Закон дидактичний (педагогічний):

- 1) внутрішній істотний зв'язок явищ навчання, який зумовлює їх необхідний вияв і розвиток [6, с. 200];
- 2) такий компонент логічної структури педагогічної науки, який відображає об'єктивні, внутрішні, істотні і відносно стійкі зв'язки педагогічних явищ, сприяє науковому управлінню навчальною і виховною діяльністю, передбаченню результатів управлінського рішення, спрямованого на оптимізацію змісту форм і методів цієї діяльності [9, с. 81].

Закон зумовленості результатів навчання характером діяльності та спілкування учнів - розкриває вплив процесів, які формують особистість, у тому числі пізнавальних, ступеня самостійності та продуктивності діяльності учнів на результати навчання [6, с. 202].

Закон розвивального й виховного впливу навчання на учнів: і зміст, і стиль спілкування, і характер завдань - усі компоненти навчання неодмінно впливають на формування орієнтацій, особистісних якостей, духовного світу, здібностей, рис характеру вихованців [6, с. 201].

Закон соціальної зумовленості цілей, змісту та методів навчання - розкриває визначальний вплив суспільства через соціальне замовлення освіти на зміст, цілі, масштаби, засоби, методи організації навчального процесу [6, с. 201].

Закон цілісності та єдності педагогічного процесу - відображає зв'язок частини (наприклад факту, закону) і цілого (наприклад теорії, загальної

наукової картини світу), взаємозв'язок раціонального та емоційного, репродуктивного і продуктивного, зумовлює необхідність гармонійної інтеграції предметів, змістового, мотиваційного й операційного компонентів (діяльності), оволодіння знаннями і розвитку [6, с. 202].

Закономірність - об'єктивні, суттєві, постійні, необхідні для того чи іншого явища зв'язки, які за певних умов повторюються [10, с. 247].

Закономірність дидактична – виражає об'єктивно існуючі, суттєві, обов'язкові для того чи іншого явища, процесу, предмета навчання зв'язки, які за однакових умов обов'язково повторюються [6, с. 202].

Закономірність змісту навчання (загальна дидактична закономірність) - зміст навчання (освіти) залежить: а) від суспільних потреб, мети освіти, цілей, завдань навчання; б) вікових можливостей учнів; в) рівня розвитку теорії і практики навчання; г) матеріально-технічних і економічних можливостей навчальних закладів [6, с. 203].

Закономірність методів навчання (загальна дидактична закономірність) - ефективність дидактичних методів залежить: а) від знань і навичок використання методів; б) завдань навчання; в) змісту навчання; г) віку учнів; д) навчальних можливостей учнів; е) матеріально-технічного забезпечення; ж) організації навчального процесу [6, с. 203].

Закономірність мотивації навчання (загальна дидактична закономірність) - результативність навчання зумовлюється: а) внутрішніми мотивами (стимулами) навчання; б) зовнішніми (суспільними, економічними, педагогічними) умовами і стимуляторами [6, с. 203].

Закономірність результату навчання (загальна дидактична закономірність) - кінцевий результат процесу навчання залежить: а) від результатів попередніх етапів навчання; б) характеру й обсягу матеріалу, що вивчається; організаційно-педагогічного впливу педагогів; г) здатності учнів до навчання; д) часу навчання [6, с. 203].

Закономірність управління навчанням (загальна дидактична закономірність) - продуктивність навчання спричиняється: а) інтенсивністю зворотних зв'язків у процесі навчання; б) обґрунтованістю регулюючих впливів [6, с. 203].

Закономірність цілей навчання (загальна дидактична закономірність) - цілі навчання залежать: а) від рівня і темпів розвитку суспільства; б) потреб і можливостей суспільства; в) рівня розвитку і можливостей педагогічної науки та практики [6, с. 203].

Засоби навчання:

1) об'єкти, які використовуються педагогом учнями для засвоєння нових знань. До традиційних засобів навчання, що використовуються відносяться: підручники, малюнки, таблиці, мова, устаткування навчальних майстерень, кабінетів, лабораторій, інформаційні (комп'ютерні) засоби і засоби організації і управління навчальним процесом [3, с. 80];

2) весь арсенал, інструментарій, за допомогою якого вчитель досягає мети (наочні посібники, ТЗН, письмо і письмові вправи, трудова діяльність у

майстерні, лабораторії, на польовій ділянці; логіка, уява, інтуїція, інтерес тощо) [8, с. 169];

3) матеріальні об'єкти, предмети, призначені безпосередньо для організації і здійснення педагогічного процесу і виконання функцій розвитку учнів [1, с. 507];

4) весь арсенал, який застосовує вчитель, щоб досягти на уроці мети. Існують предметні, практичні, інтелектуальні, емоційні засоби навчання [8, с. 74];

5) різноманітне навчальне обладнання, що використовується у системі пізнавальної діяльності (книги, письмове приладдя, лабораторне обладнання, технічні засоби та ін.) [6, с. 252];

б) різноманітні матеріали і знаряддя навчального процесу, завдяки яким більш успішно і за коротший час досягаються визначені цілі навчання. До засобів навчання належать: підручники, навчальні посібники, дидактичні матеріали, технічні засоби (ТЗН), обладнання, станки, навчальні кабінети, лабораторії, ЕОМ, ТБ та інші засоби масової комунікації [10, с. 339].

Засоби слухової наочності - аудіокасети, компакт-диски. Ці засоби сприяють виробленню у учнів літературної вимови, правильного наголосу, інтонації, тощо [3, с.83].

Здатність – властивість індивіда здійснювати, виконувати, робити щонебудь, поводити себе певним чином; в тому числі психічний та фізичний стан індивіда, в якому він спроможний виконувати певний вид продуктивної діяльності [13, с. 15].

Здібності – індивідуальні особливості особистості, що дають їй змогу за однакових умов успішніше за інших оволодівати певною діяльністю, розв'язувати творчі задачі [12, с. 10].

Зміст вищої освіти – науково обґрунтована система дидактичного та методично оформленого навчального матеріалу для різних освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів [3, с. 18].

Зміст загальної середньої освіти - це частина культури, соціального досвіду суспільства, яка використовується в навчальному процесі для вирішення завдань навчання, виховання і розвитку особистості [10, с. 185].

Зміст контролю – це комплексна перевірка навчальної діяльності учнів, у процесі якої здійснюється засвоєння змісту загальної середньої освіти: формуються знання, загально навчальні та предметні уміння і навички, розвиваються творчі здібності, оцінні судження [10, с. 361].

Зміст навчання — сукупність предметів і тем, що підлягають вивченню та з яких складається програма або курс освітньої установи [1, с. 506].

Зміст освіти - один із компонентів процесу навчання. Це система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей школярів, формування світогляду, моралі й поведінки, підготовку до суспільного життя, праці [3, с. 8].

Зміст освіти:

1) основний елемент освітнього процесу, що становить основу, на якій досягаються його соціальні цілі. У загальному вигляді термін позначає

сукупність досягнень в різних сферах життєдіяльності людського суспільства, які необхідно зробити надбанням осіб, залучених до освітнього процесу [1, с. 506];

2) гуманістично орієнтована і педагогічно адаптована система знань, способів діяльності, досвіду творчої діяльності і досвіду ставлень до світу [10, с. 186];

3) система знань, умінь і навичок, які закладають основи для розвитку і формування особистості [8, с. 73];

4) система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей учнів, формування наукового світогляду, моралі і поведінки, підготовку до суспільного життя, до праці. Зміст освіти покликаний забезпечити передачу і засвоєння підростаючими поколіннями досвіду старших поколінь, змісту соціальної культури для дальшого розвитку засвоєного досвіду [8, с. 126-127];

5) чітко окреслене коло знань, умінь, навичок і компетенцій, якими людина оволодіває шляхом навчання у навчальному закладі або самостійно; система наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, культуру та практичних умінь і навичок, необхідних для життєдіяльності людини. Зміст освіти закріплюється державними документами та навчально-методичними комплексами. Це навчальні плани, навчальні програми, підручники, посібники [6, с. 234-235].

Знання:

1) колективний досвід людства, результат пізнання об'єктивної реальності, що є базою формування умінь і навичок [6, с. 178];

2) основний елемент змісту загальної середньої освіти, що відображає узагальнений досвід пізнання дійсності, накопичений людством у процесі соціально-історичної практики [10, с. 186];

3) система понять, засвоєних людиною. Загальний обсяг і якість знань, які мають бути засвоєні в процесі навчання, визначаються навчальними програмами теоретичних дисциплін, а обсяг і якість знань з професії – кваліфікаційними характеристиками і навчальними програмами спеціальних дисциплін [5];

4) накопичена працівником інформація про властивості матеріалів, устрій машин, механізмів та ін., методи праці і виробництва, що відносяться до даної професії, спеціальності, а також про загальний культурно-технічний розвиток суспільства [1, с. 497];

5) осмислена суб'єктом і зафіксована в його пам'яті сприйнята ним інформація про світ, це інформація, присвоєна особистістю. Знання можна виразити через відчуття, сприймання, уявлення, поняття, судження, теорію, наукову картину світу [9, с. 139, с. 148];

6) продукт пізнання (уявлення, поняття) людиною предметів і явищ, діяльності, законів природи і суспільства [8, с. 73];

7) цілісна система відомостей, пізнання, які накопичені людством. Повинні бути засвоєні основні поняття, терміни, факти повсякденної дійсності і науки, закони науки; теорії, які містять систему наукових знань; знання про шляхи, методи пізнання, типи і способи розумових дій; оцінні

знання, тобто такі, які характеризують суспільне, особисте значення для людини матеріалу, що вивчається [3, с. 9].

Зображальні (образно-опосередковані) засоби — навчальні картини, репродукції художніх картин, макети, муляжі та ін. Цінність їх полягає в тому, що вони в яскравій, образній формі відображають складні предмети і явища [3, с. 42].

Зовнішня диференціація — це така організація навчально-виховного процесу, при якій врахування індивідуальних особливостей учнів здійснюється у спеціально організованих класах, групах, школах. Комплектування цих шкіл, класів, груп учнями здійснюється на основі певних критеріїв. Такими критеріями є задатки, нахили, здібності, майбутній професійний інтерес. Зовнішня диференціація проявляється у широкій мережі гімназій, ліцеїв, спеціалізованих шкіл, класів з поглибленим вивченням предметів, профільних класів, класів з випереджальним розвитком, класів вирівнювання, класів за рівнем знань, факультативів, курсів за вибором [9, с. 328].

Ілюстрація:

1) метод навчання, за якого предмети і процеси розкриваються через їх символічне зображення (світлини, малюнки, схеми, графіки та ін.) [6, с. 258];

2) показ і сприймання предметів, процесів і явищ у їх символічному зображенні за допомогою карт, плакатів, портретів, фотографій, малюнків, схем, репродукцій тощо [10, с. 280];

3) допоміжний метод при словесному методі, який передбачає ілюстрацію статистичної наочності і плакатів, таблиць, карт, зарисовок на дошці, картин та ін. [8, с. 173]

Інваріантна частина (державний компонент) базового навчального плану - визначає обов'язкові для вивчення в усіх загальноосвітніх навчальних закладах України освітні галузі і встановлює мінімальну кількість відведених для цього навчальних годин [3, с. 13].

Індивідуалізація навчання:

1) такий підхід до організації навчального процесу, при якому враховуються особові особливості учнів, їх соціальний і навчальний досвід, а також рівень інтелектуального розвитку, пізнавальні інтереси, соціальний статус, режим життєдіяльності та інші чинники, що роблять вплив на успішність учіння [1, с. 497];

2) система засобів, яка сприяє усвідомленню учнем своїх сильних і слабких можливостей навчання, підтримці і розвитку самобутності з метою самостійного вибору власних смислів навчання [10, с. 306].

Індивідуальна форма навчання:

1) виникла в античних країнах і широко використовувалась у середньовічній Європі. Сутність її полягає в тому, що вчитель навчає кожного учня індивідуально, що дає змогу враховувати особистісні можливості учнів і відповідно визначати зміст, форми й методи навчальної роботи, що сприяє ефективності навчального процесу. Проте індивідуальне навчання не набуло

широкого застосування. Воно не дає можливості охопити навчанням велику кількість дітей, оскільки є надто дорогим, але елементи індивідуального навчання використовуються донині (індивідуальні консультації, навчання гри на музичних інструментах, вокалу та ін.) [6, с. 247];

2) учитель спілкується з учнем "сам на сам" у будинку вчителя або учня, учень виконує завдання індивідуально [10, с. 300].

Індивідуальна форма організації роботи учнів: самостійне виконання учнем однакових для всього класу завдань без контакту з іншими учнями, але в єдиному для всіх темпі [10, с. 330].

Індивідуально-групова форма навчальної роботи – розподіл навчальної роботи між членами групи, коли кожен член групи виконує частину спільного завдання [10, с. 33].

Індивідуально-групова форма організації навчального процесу: вчитель працює не з одним учнем, а з групою різновікових дітей, неоднакових за рівнем підготовки [10, с. 300].

Індуктивний метод - це шлях вивчення предметів, явищ від одиничного до загального. У результаті розуміння сутності ознак, властивостей одиничних предметів чи явищ, понять є можливість усвідомити істотні, типові закономірності чи властивості однопорядкових предметів або явищ [6, с. 261].

Індуктивний спосіб навчання (від часткового до загального) передбачає спочатку викладання фактів, демонстрацію дослідів і наочних посібників, виконання вправ, а потім поступового підведення учнів до узагальнень, визначення понять, формулювання законів [8, с. 175].

Індукція - спосіб міркування, при якому висновок отримують на основі аналізу окремих фактів (перехід від одиничних фактів до загальних положень) [3, с. 40].

Інновація — комплексний процес створення, розповсюдження і використання нового практичного засобу (нововведення, нововведення) в галузі техніки, технології, педагогіки, наукових досліджень [1, с. 497].

Інструктаж:

1) короткі, лаконічні, чіткі вказівки (рекомендації) щодо виконання дії [3, с. 41];

2) метод навчання, який передбачає розкриття норм поведінки, особливостей використання методів і навчальних засобів, дотримання правил безпеки під час виконання навчальних операцій [6, с. 258];

3) навчальна діяльність майстра в процесі виробничого навчання учнів [1, с. 498];

4) сукупність методів виробничого навчання, чітко визначена система вказівок, рекомендацій, які стосуються способів трудових дій, умінь, здібностей [5].

Інструктивно-практичний метод викладання і продуктивно-практичний метод учіння - викладач інструктує учнів словесними, наочними або практичними способами, як виконувати певні практичні дії; учні за допомогою вправ відшліфовують різні уміння і навички) [3, с. 44].

Інтеграція учбової і практичної діяльності — спосіб їх об'єднання, що передбачає активну взаємодію процесів засвоєння теорії і її практичного застосування, їх злиття в єдиний процес збагачення творчого потенціалу особистості [1, с. 498].

Інтелектуальна діяльність — свідома самоорганізація пізнання світу людиною; активне прагнення до пізнавальної (мисленневої) діяльності. Синоніми — пізнавальна, розумова діяльність [1, с. 498].

Інтенсифікація навчання - досягнення бажаних результатів за рахунок якісних чинників, тобто шляхом напруження, більш ефективного використання розумових можливостей особистості; це зокрема організація навчального процесу на науковій основі з погляду розуміння сутності навчання, його рушійних сил, логіки навчального процесу, форм, методів і засобів навчання [6, с. 196].

Інформатизація освіти - це процес впровадження в освіту інформаційних знань, методів, технологій [10, с. 347].

Інформаційна технологія навчання — процес підготовки і передачі інформації учню, засобом здійснення якого є комп'ютер [1, с. 497].

Кваліфікаційна характеристика – перелік знань, навичок, умінь, якими повинен оволодіти робітник відповідної професії та кваліфікації. Джерелом для розробки кваліфікаційної характеристики є тарифно-кваліфікаційні довідники, складені для окремих професій і спеціальностей у конкретній галузі промисловості, сільського господарства, транспорту, зв'язку тощо [5].

Кваліфікація:

1) ступінь і вид професійної навченості працівника, наявність у нього знань, навичок і умінь, необхідних для виконання ним певної роботи. Кваліфікація працівників відбивається в їх тарифікації (привласнення працівникові тарифного розряду (класу) залежно від його кваліфікації, складності роботи, точності і відповідальності виконавця). Істотними ознаками кваліфікації (компетентності) є рівень, визначуваний комбінацією наступних критеріїв: рівень засвоєння знань і умінь (якість знань і умінь); діапазон і широта знань і умінь; здатність виконувати спеціальні завдання; здатність раціонально організувати і планувати свою роботу; здатність використання знання в нестандартних ситуаціях (швидко адаптуватися при зміні техніки, технології, організації і умов праці) [1, с. 498];

2) ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь і навичок, необхідних для виконання певного виду роботи. Залежно від оволодіння певною сукупністю знань, умінь та навичок, рівня кваліфікації працівника спеціальна кваліфікаційна комісія присвоює йому певний тарифний розряд згідно з вимогами тарифно-кваліфікаційного довідника [5].

Класно-урочна система навчання:

1) форма навчання, що передбачає роботу педагога з групами учнів встановленого незмінного складу. Протягом академічної години, що називається уроком, педагог здійснює контроль засвоєння попереднього матеріалу, повідомляє нові знання і перевіряє їх закріплення [1, с. 498];

2) така організація навчального процесу, при якій учні групуються по класах і основною формою навчання є урок [8, с. 145];

3) бере свій початок з братських шкіл України і Білорусі. Саме у них відпрацьовувались елементи урочної системи. Сутність класно-урочної системи зводиться до того, що учитель одночасно навчає чималу групу дітей (до 45 осіб), які перебувають приблизно на однаковому рівні анатомо-фізіологічного і психічного розвитку, заняття проводиться у класній кімнаті, за постійним розкладом і регламентом. Наукове обґрунтування класно-урочної форми навчання дав чеський педагог Ян Амос Коменський у фундаментальній праці "Велика дидактика" (1657 р.). Після її появи урок став провідною формою навчання у всіх школах світу [6, с. 247-248].

Компетентність:

1) загальний оцінювальний термін, що позначає здатність до діяльності «зі знанням справи». Зазвичай уживається стосовно осіб певного соціально-професійного статусу, характеризуючи міру відповідності їх розуміння, знань і вмінь реальному рівню складності виконуваних ними завдань і вирішуваних проблем [1, с. 499];

2) якість особистості, яка необхідна для якісної продуктивної діяльності в певній сфері [10, с. 192];

3) здатність адекватно вибирати, поєднувати і використовувати знання, уміння та інших придбань у складі цінностей і установок, що дозволяють успішно вирішувати певну категорію роботи або навчальної ситуації, а також досягти ефективного професійного та особистісного розвитку [11, 12];

Комплексне методичне забезпечення процесу професійного навчання:

1) оптимальна система навчально-методичної документації та засобів навчання, необхідна для повного і якісного навчання з дисциплін, професій, спеціальностей у рамках часу, який відводиться навчальним планом [3, с. 86];

2) планування, розробка і створення оптимальної системи (комплексу) навчально-методичної документації і засобів навчання, необхідних для повного і якісного процесу навчання учнів професії в рамках часу і змісту, визначених навчальним планом і програмою [1, с. 498].

Конкретні дидактичні закономірності (конкретні закономірності процесу навчання):

1) ті, дія яких поширюється на окрему частину, аспект педагогічної системи [6, с. 202];

2) закономірності, дія яких поширюється на окремий аспект системи: дидактичний, який узагальнює дидактичні (змістовно-процесуальні) характеристики процесу (ціль, зміст, методи, форми, засоби, способи навчання); гносеологічний — аспект пізнання учнями під керівництвом учителя об'єктивної дійсності, фактів, законів природи й суспільства, самих себе; психологічний, що належить до внутрішньої психічної (пізнавальної) діяльності учнів у процесі навчання; управлінський — аспект управління

засвоєнням інформації; соціологічний, що охоплює конкретні взаємодії учителів і учнів, соціальну спрямованість процесу навчання; організаційний, що відображає організацію навчальної і викладацької праці, їх матеріально-технічне оснащення, стимулювання, продуктивність тощо [10, с. 249].

Контроль навчальних досягнень учнів – виявлення, вимір і оцінка результатів їх навчальної діяльності [10, с. 359].

Контроль якості учіння — визначення досягнутого рівня знань або виявлення різниці між реальним і запланованим рівнем освоєння навчальної програми [1, с. 499].

Культура праці — містить технологічну дисципліну, тобто чітке дотримання найбільш раціональної технології виконання роботи і вимог до її якості; правильне використання навчально-технічної і виробничої документації; дотримання правил і норм безпеки праці і виробничої естетики; дбайливе відношення до устаткування, матеріалів, енергії [1, с. 499].

Лабораторне заняття - форма навчального заняття, за якої студент під керівництвом викладача проводить природничі або імітаційні експерименти чи досліди з метою підтвердження окремих теоретичних положень певної навчальної дисципліни, набуває практичних навичок роботи з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень [3, с. 72].

Лабораторний метод:

1) метод навчання, що передбачає організацію навчальної роботи шляхом використання спеціального обладнання та певної технології для набуття нових знань або перевірки наукових гіпотез на рівні досліджень [6, с. 259];

2) базується на самостійному проведенні експериментів, дослідженнях учнів і застосовується насамперед при вивченні хімії, біології, фізики [10, с. 281].

Лабораторні роботи:

1) вивчення природних явищ за допомогою спеціального обладнання. Це один із видів дослідницької самостійної роботи учнів, здійсненою за завданням викладача в спеціально пристосованому приміщенні (лабораторії), де є необхідне обладнання [3, с. 43];

2) це вивчення в шкільних умовах явищ природи за допомогою спеціального обладнання [8, с. 174].

Лабораторно-практичні роботи — організаційна форма (метод) професійного навчання. Займають проміжне місце між теоретичним і виробничим навчанням і є важливим засобом зв'язку теорії і практики. У процесі професійного навчання найбільш характерними видами лабораторно-практичних робіт є: практичне вивчення пристрою і роботи устаткування; вивчення способів використання контрольно-вимірювальних засобів; дослідження кількісних і якісних залежностей між технічними величинами, параметри, характеристики; діагностика несправностей, регулювання, налагодження, налаштування устаткування, приладів, механізмів [1, с. 499].

Лекція:

1) інформативно-доказовий виклад великого за обсягом, складного за логічною побудовою навчального матеріалу [3, с. 41];

2) метод навчання, за допомогою якого педагог у словесній формі розкриває сутність наукових понять, явищ, процесів, логічно пов'язаних, об'єднаних загальною темою. Лекція використовується, як правило, у вищих навчальних закладах і старших класах загальноосвітньої школи [6, с. 258];

3) (лат. *lectio* – читання) – логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, теми чи розділу навчального предмета, ілюстрований за необхідності наочністю та демонструванням дослідів [3, с. 58].

Лекція вступна - дає загальне уявлення про завдання, зміст конкретної дисципліни [3, с. 41].

Лекція заключна - підбиває підсумки вивченого матеріалу через виділення вузлових питань, зосередження уваги на практичному значенні здобутих знань [3, с. 41].

Лекція оглядова - головне завдання полягає у сприянні належного взаємозв'язку і наступності між теоретичними знаннями і практичними вміннями учнів [3, с. 41].

Лекція тематична - присвячується розкриттю конкретних тем навчальної програми [3, с. 41].

Логіка навчального процесу (ЛНП) - це оптимально ефективний шлях мисленнєвої діяльності людини (студента) від наявного рівня знань, умінь, навичок та інтелектуального розвитку до очікуваного, прогнозованого [6, с. 175].

Майстер-викладач – інженерно-педагогічний працівник ПТУ, який в одній навчальній групі викладає курс спеціальної технології і веде виробниче навчання. Поєднання в одній особі обов'язків викладача спецтехнології і майстра створює сприятливі умови для тісного взаємозв'язку теорії та практики, оволодіння теоретичними знаннями і практичними навичками, вміннями. Майстер-викладач повинен мати не нижче п'ятого розряду з професії та вищу інженерно-педагогічну або середню спеціальну освіту [5].

Мангеймська система навчання: пропонувала створювати чотири класи не за віковою ознакою, а на основі здібностей учнів, створюючи основні класи для дітей, які мають середні здібності; класи для учнів малоздібних, які "зазвичай не закінчують школу"; допоміжні класи для розумово відсталих дітей; класи "перехідні" - для найздібніших учнів, які можуть продовжувати навчання у середніх навчальних закладах. Набір у класи здійснювався на основі тестування, характеристик учителів і результатів іспитів. Передбачалося, що учні зі слабших класів згодом зможуть переходити до класів вищого рівня [10, с. 302-303].

Метод вправ – повторне, багаторазове виконання трудових дій з метою формування в учнів стійких умінь та навичок [5].

Метод демонстрації – показ рухомих засобів наочності, приладів, дослідів, технічних установок тощо [3, с. 42].

Метод ілюстрації – оснащення ілюстраціями статичної (нерухомої) наочності, плакатів, малюнків, картин, карт, схем [3, с. 42].

Метод навчання:

1) спосіб упорядкованої, взаємозв'язаної діяльності учителя й учнів, спрямованої на досягнення завдань процесу навчання [10, с. 267];

2) підхід, спосіб передачі вчителем знань, засвоєння учнем знань, умінь, навичок. Існують методи розповіді, пояснення, бесіди та інші, їх слід відрізняти від прийомів навчання [8, с. 74];

3) система та логічна послідовність взаємопов'язаних дій викладача та учнів професійної школи, за допомогою яких учні опановують професійні знанням, уміння та навички, розвивають творчі здібності, формують основи професійної майстерності [3, с. 39];

4) спосіб, за допомогою якого вчитель передає, а учень засвоює знання, уміння, навички [8, с. 169];

5) (гр. *methodos* – шлях пізнання, спосіб знаходження істини) - це впорядковані способи взаємопов'язаної, цілеспрямованої діяльності педагога й студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань, які реалізуються через систему прийомів і засобів навчальної діяльності [6, с. 251].

Метод опори на життєвий досвід учнів - передбачає використання педагогом у навчальному процесі життєвого досвіду учнів (явищ, які вони спостерігали в житті, фактів) як опори при вивченні нового матеріалу [3, с. 45].

Метод пізнавальних ігор передбачає моделювання життєвих ситуацій, стосунків людей, взаємодії речей, явищ [3, с. 45].

Метод проблемного викладання:

1) використовуючи різноманітні джерела та засоби, педагог, перш ніж викладати матеріал, ставить проблему, формулює пізнавальне завдання, а потім, розкриваючи систему доведень, порівнюючи погляди, різноманітні підходи, показує способи розв'язання поставленого завдання. Студенти стають свідками і співучасниками наукового пошуку. І в минулому, і нині такий підхід широко застосовується [6, с. 264];

2) передбачає створення викладачем проблемної ситуації, допомогу студентам у виділенні та "прийнятті" проблемного завдання, використанні словесних методів (лекції, пояснення) для активізації мисленнєвої діяльності студентів, спрямованої на задоволення пізнавального інтересу шляхом отримання нової інформації [6, с. 262];

3) викладач формулює проблему і вирішує її, учні стежать за ходом творчого пошуку (учням подається еталон творчого мислення) [3, с. 44].

Метод роботи з книгою – це метод навчання, який передбачає самостійне читання, переказ, виписування, складання плану, рецензування, конспектування, виготовлення таблиць, схем, графіків та ін. [6, с. 258].

Метод створення відчуття успіху у навчанні – базується на тому, що переживання, що супроводжують досягнення успіху, стимулюють не тільки самопочуття і задоволення собою, а впливають на подальший розвиток, визначають його темпи, соціальну активність особистості [3, с. 45].

Метод стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні - передбачає показ учням суспільної та особистої значущості учіння; привчання учнів до виконання вимог, заохочення до сумлінного виконання обов'язків; оперативний контроль за виконанням вимог і в разі потреби - вказівки на недоліки та зауваження [3, с. 46].

Метод усного опитування – полягає у з'ясуванні рівня знань учня завдяки прямому контакту з ним під час перевіркової бесіди [3, с. 47].

Методи готових знань – учні пасивно сприймають подану викладачем інформацію, запам'ятовують, а в разі необхідності – відтворюють її [3, с. 39].

Методи контролю:

1) способи, за допомогою яких визначається результативність навчально-пізнавальної діяльності учнів і педагогічної роботи вчителя [10, с. 362];

2) це способи визначення результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів і педагогічної діяльності вчителя. До них належать спостереження за навчальною роботою учнів, усні, письмові, практичні методи, екзамени і заліки, програмовані методи [8, с. 183].

Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності: метод усного опитування, письмовий контроль, графічна контрольна перевірка, практична контрольна перевірка, тестові методи перевірки знань, програмований контроль, іспити [3, с. 46].

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності - сукупність методів (словесні, наочні, практичні), спрямованих на передачу і засвоєння учнями знань, формування умінь і навичок [3, с. 45].

Методи професійного навчання – упорядковані способи взаємопов'язаної діяльності викладача (майстра виробничого навчання) і учнів, за допомогою яких досягається міцне оволодіння знаннями, навичками і вміннями, формується світогляд учнів, розвиваються їх здібності до самостійного придбання і творчого застосування знань [1, с. 500].

Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності - методи, спрямовані на формування позитивних мотивів учіння. Їх поділяють на дві групи: методи формування пізнавальних інтересів учнів та метод створення ситуації новизни навчального матеріалу [3, с. 45].

Методична робота в професійному навчальному закладі проводиться в цілях надання допомоги викладачам, майстрам виробничого навчання в організації і методиці навчально-виховного процесу і підвищення їх педагогічної кваліфікації. Проводиться в різноманітних колективних і індивідуальних формах; зміст її визначається актуальними завданнями навчального закладу.

Методичний прийом:

1) елемент, деталь методу навчання [1, с. 500];

2) частина методу, він вужчий від методу (наприклад, запис на дошці) [8, с. 74].

Міжпредметні зв'язки – система змістовних і процесуальних зв'язків при вивченні різних навчальних предметів [1, с. 500].

Міжпредметні комплексні завдання – завдання із спеціальності, що дають учням можливість узгоджувати міжпредметні зв'язки і зв'язки

теоретичного навчання з виробничим, а також контролювати, як учні практично застосовують здобуті знання в ході виконання навчально-виробничих робіт, які прогалини в їхній теоретичній підготовці заважають ефективному оволодінню професією. Виконання міжпредметних комплексних завдань викликає в учнів інтерес до знань з обраної професії, необхідність свідомо, творчо і з високою відповідальністю ставитися до оволодіння професійними знаннями, навичками та вміннями [5].

Модуль змістовий – це психо-дидактично адаптована система понять (навчальної теми, розділу, виду навчальних завдань), яка створює оптимальні умови для включення особистості в активну пізнавальну діяльність та сприяє соціально-психічному розвитку [6, с. 188].

Модуль навчальний – це цілісна функціональна одиниця, що оптимізує психосоціальний розвиток як студента, так і педагога. Психолого-дидактичними засобами реалізації навчального модуля є педагогічно адаптована система понять у вигляді сукупності системи знань, духовних цінностей [6, с. 188].

Модуль педагогічний – це функціональний, логічно зумовлений вузол навчально-виховного процесу, завершений блок дидактично адаптованої інформації [6, с. 188].

Модульне навчання – така побудова змісту підготовки робочих, коли кожен з них може бути самостійним у доборі змісту і порядку його освоєння, виходячи з особистих особливостей і потреб. При модульному навчанні педагог починає виконувати крім інформуючих і контролюючих функцій ще й функції консультанта і координатора [1, с. 500].

Модульно-розвивальний тип навчання: спрямований на інтенсифікацію навчально-виховного процесу за рахунок більш ефективного використання розумового потенціалу студентів; зумовлює необхідність по-іншому підходити до укладання навчальних програм, підготовки навчальних посібників, моделювання педагогічних технологій, організації навчального процесу в межах академічної групи, курсу, закладу освіти; викладач повинен уміти конструювати дидактичні модулі в межах навчальної дисципліни, забезпечувати логічний зв'язок між окремими модулями, дозувати навчальний матеріал і види завдань, визначати рівень "вартості" того чи того модуля в балах та ін. [6, с. 188].

Мотив (фр. *motif*, від лат. *moveo* – рухаю) – внутрішня спонукальна сила, що забезпечує інтерес особистості до пізнавальної діяльності, активізує розумові зусилля. У ролі мотивів можуть виступати передусім різноманітні потреби - фізичні, психічні, соціальні, а також інтереси, захоплення, схильності, емоції, установки, ідеали [6, с. 183].

Мотив учіння – внутрішні імпульси, які спонукають учнів до активної пізнавальної діяльності, спрямованої на засвоєння і застосування знань, навичок і вмінь [10, с. 320].

Мотивація – система мотивів або стимулів, які спонукають поведінку і діяльність людини [5].

Мотивація учіння – це застосування різних способів і засобів формування в учнів позитивних мотивів учіння [10, с. 320].

Мотиви меркантильні – зумовлені безпосередньою матеріальною вигодою особистості [6, с. 183].

Мотиви пізнавальні – виявляються у пробудженні пізнавальних інтересів і реалізуються через отримання задоволення від самого процесу пізнання і його результатів [6, с. 183].

Мотиви професійно-ціннісні – відображають прагнення студентів отримати ґрунтовну професійну підготовку для ефективної діяльності в різних сферах життя [6, с. 183].

Мотиви соціальні – прагнення особистості через учіння утвердити свій соціальний статус у суспільстві та в конкретному соціальному колективі (сім'ї, навчальному закладі, виробничому підрозділі) зокрема [6, с. 183].

Мотиви спонукальні – пов'язані з впливом на свідомість тих, хто навчається, певних чинників – вимог батьків, порад, прикладів викладачів, членів первинного колективу [6, с. 183].

Навичка:

1) автоматична практична дія, вона економить думку, бо коли є навички, то свідомість відступає на другий план [8, с. 73];

2) здатність людини в процесі цілеспрямованої діяльності виконувати її окремі дії автоматично, без спеціально спрямованої на них уваги. Разом з тим це дії, сформовані в процесі вправління, що входять у структуру складніших дій [5];

3) використання знань на практиці в умовах напівсвідомої діяльності, що формується в результаті багаторазового повторення через систему вправ [6, с. 178];

4) доведені до автоматизму вміння виконувати той або інший вид завдання без спеціально спрямованої на них уваги, але під контролем свідомості [1, с. 500];

5) усталені способи діяльності учнів, автоматизовані вміння [3, с. 10];

6) автоматизовані вміння. Вони здійснюються без участі свідомості, але під її контролем [9, с. 150].

Навчальна програма:

1) державний документ, в якому визначено зміст освіти з окремої навчальної дисципліни з виділенням розділів, тем, кількості годин на їх опрацювання. Навчальні програми розробляються науково-методичними комісіями ВНЗ за професійними напрямками і затверджуються Міністерством освіти і науки України [6, с. 240];

2) документ, який визначає місце і значення навчальної дисципліни в реалізації освітньо-професійної програми підготовки, її зміст, послідовність і організаційні форми вивчення навчальної дисципліни, вимоги до знань і вмінь студентів [3, с. 20];

3) документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожною навчальною предмета, умінь і навичок, які підлягають засвоєнню, зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання [8, с. 140];

4) нормативний документ, в якому визначається зміст навчального матеріалу із виділенням розділів, тем і орієнтовної кількості годин на їх вивчення [10, с. 207].

Навчальний план:

1) документ, обов'язковий для організації навчально-виховного процесу. В ньому визначені перелік предметів (крім тих, що обираються вільно) і послідовність їх вивчення, кількість годин, які відводяться на вивчення кожного предмета, консультації, а також перелік предметів, винесених на екзамени, структура навчального року, строки його початку і закінчення, час канікул. Навчальні плани не можуть бути змінені без дозволу обласного (міського) управління освіти. Основні положення, які містять навчальні плани, не можуть бути змінені без дозволу Міністерства освіти України [5];

2) основний нормативний документ (стандарт) вищого навчального закладу, що складається на підставі освітньо-професійної програми і структурно-логічної схеми підготовки фахівців та визначає організацію їх навчальної діяльності. Навчальним планом охоплено: графік процесу навчання; перелік та обсяг навчальних дисциплін; послідовність їх вивчення; конкретні форми проведення занять (лекції, семінари, лабораторні тощо) та їх обсяг; форми проведення підсумкового контролю (екзамен, залік, диференційований залік); порядок проведення практик, їх види; обсяг часу, відведеного на самостійну роботу студентів; кількість курсових робіт, які виконує студент за період навчання; зміст і форми державної атестації [6, с. 236];

3) офіційний документ, що відображає обсяг і зміст навчання [1, с. 508];

4) державний нормативний документ, який визначає підсумоване навчальне навантаження учнів і його розподіл за етапами навчання і класами, тобто устанавлює перелік навчальних предметів (навчальний предмет — це спеціально підібраний і дидактично оброблений матеріал науки), розподіл їх за роками навчання, кількість годин на тиждень, виділених для вивчення кожного предмета в окремому класі школи [3, с. 12].

Навчальний план загальноосвітньої середньої школи — це нормативний документ, який визначає структуру навчального року; перелік та розподіл обов'язкових предметів за ступенями навчання; тижневу і річну кількість годин, відведених на кожний навчальний предмет. Він враховує додаткові години на індивідуальні й групові заняття, курси за вибором, факультативи тощо [10, с. 202].

Навчальний посібник — це навчальна книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з окремих аспектів програми, а також подається додатковий матеріал для формування в студентів умінь і навичок [6, с. 241].

Навчальний предмет — це педагогічно адаптована сукупність знань і умінь із якої-небудь сфери дійсності і відповідної їй діяльності засвоєння та застосування цих знань і вмінь у процесі навчальної взаємодії [9, с. 208].

Навчальний процес — узагальнений варіант руху навчання за певних умов (у школі, ПТУ, вузі, у різних навчальних закладах і в різних класах) [8, с. 91].

Навчально-виробнича картка — використовується для письмового інструктування учнів в умовах самостійної роботи; у ній визначаються

навчальна мета, об'єкти робіт, обладнання та пристрої, інструменти і матеріали, детально описані вправи, прийоми робіт з конкретної теми [5].

Навчання:

1) процес передачі і активного засвоєння знань, навичок і вмінь, а також способів пізнавальної діяльності [1, с. 501];

2) акт взаємодії вчителя і учня з метою засвоєння останнім якогось відрізка змісту соціального досвіду [8, с. 91];

3) головний шлях освіти, особливий вид такої діяльності, в ході якої школярі оволодівають знаннями, уміннями і навичками, в них формується науковий світогляд, забезпечується розумовий, психічний і фізичний розвиток, формуються моральні риси, естетичні смаки, професійні інтереси [9, с. 14];

4) динамічна взаємодія (співробітництво, партнерство) учителя та учнів, спрямована на засвоєння учнем в активній навчально-пізнавальній діяльності змісту освіти, самовизначення особистості, становлення культури її життєдіяльності [10, с. 214];

5) в загальнопедагогічному сенсі розглядається як "процес розумових і фізичних дій, які необхідні для реалізації завдань освіти"; складний і багатогранний процес взаємодії педагога і того, хто навчається, спрямований на розв'язання низки завдань: оволодіння знаннями, уміннями й навичками; формування наукового світогляду; забезпечення інтелектуального розвитку особистості; оволодіння методами самостійної пізнавальної діяльності [6, с. 169].

Навченість – хороша підготовленість до якого-небудь виду діяльності, володіння розумінням суті справи, знаннями, навичками і вміннями, необхідними для успішного виконання завдань певного змісту і рівня складності [1, с. 501].

Наочно-слухові (аудіовізуальні) засоби навчання – діафільми із звуковим супроводом, кінофільми та кінофрагменти [3, с. 84].

Натуральні наочні прилади – деталі і вузли машин, механізми, прилади, інструменти, зразки матеріалів, а також демонстрація дослідів при поясненні викладачем нового навчального матеріалу, демонстрація прийомів виконання робіт майстром виробничого навчання під час ввідного інструктажу) [3, с. 32].

Натуральні об'єкти – рослини, тварини, знаряддя і продукти праці, мінерали, хімічні речовини та ін. (використання на уроках натуральних об'єктів не завжди можливе) [3, с. 42].

Науково-технічна інформація – система доведення до інженерно-педагогічних працівників і учнів навчального закладу матеріалів і відомостей про сучасні досягнення техніки і технології за профілем навчального закладу [1, с. 501].

Нестандартний урок – це імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну структуру. Найпоширенішими типами нетрадиційних уроків є: уроки-прес-конференції, уроки-аукціони, уроки-ділові ігри, уроки-занурення, уроки-змагання, уроки типу КВК, уроки-консультації, комп'ютерні уроки, театралізовані уроки, уроки з груповими формами роботи, уроки взаємного

навчання учнів, уроки творчості, уроки, які ведуть учні, уроки-заліки, уроки-сумніви, уроки-творчі звіти, уроки-формули, уроки-конкурси, уроки-фантазії, уроки-«суди», уроки пошуку істини, уроки-концерти, уроки-діалоги, уроки-ролеві ігри, уроки-екскурсії, інтегральні уроки тощо [10, с. 323].

Нетрадиційний або інноваційний урок – це заняття, що має гнучку, варіативну структуру і орієнтоване, головним чином, на підвищення інтересу учнів до навчання за допомогою нової форми організації їх навчальної діяльності [3, с. 56].

Новаторський виробничий досвід – принципово новий, прогресивний виробничий досвід, впровадження якого забезпечує значне підвищення продуктивності праці і якість виготовленої продукції [5].

Нормативна частина змісту освіти – це обов'язковий для засвоєння зміст навчання, сформований відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики як змістові модулі із зазначенням їх обсягу і рівня засвоєння, а також форм державної атестації [3, с. 19].

Об'єкт дидактики:

- 1) система навчання [9, с. 21];
- 2) навчання як особливий вид діяльності, спрямований на передачу підростаючим поколінням соціального досвіду, його засвоєння, творче відтворення [10, с. 157].

Операція – це складова частина технологічного, а отже, і трудового процесу. В металообробці операція – це частина технологічного процесу, здійснювана на одному робочому місці над однією або одночасно кількома деталями до переходу до наступної деталі чи групи деталей. Стосовно процесів хімічного і металургійного виробництва операція визначається як частина процесу, що протікає на одному робочому місці і характеризується зміною предмета праці: подача (підвезення) матеріалів, завантаження, плавлення, промивання, фільтрування, розчинення, вивантаження та ін. Основні операції будівельних робіт – це стадії (етапи) технологічного процесу [5].

Організаційні форми професійного навчання – способи організаційної побудови навчального процесу, що визначають характер навчальної і навчально-виробничої діяльності учнів, керівництво цією діяльністю з боку викладача (майстра виробничого навчання), а також структуру занять [1, с. 502].

Орієнтовна основа дій – система уявлень учнів про мету, план і способи здійснення майбутньої навчальної або навчально-виробничої діяльності, складова змісту процесу навчання [1, с. 502].

Освіта:

- 1) сукупність систематизованих знань, навичок і вмінь, поглядів і переконань, що забезпечують певний рівень розвитку пізнавальних сил і практичної підготовки до того або іншого виду діяльності, досягнуті в результаті навчально-виховної роботи [1, с. 501];

2) єдність процесу і результату передачі молодшому поколінню узагальненого досвіду, накопиченого людством [9, с. 13];

3) сукупність знань, умінь, навичок і компетенцій, набутих у навчальних закладах або самостійно, а також процес засвоєння систематизованих знань, розвитку пізнавальних сил, формування світогляду [6, с. 233].

Освітні стандарти галузей знань (навчальних предметів) – педагогічно адаптована система знань, способів діяльності, досвіду творчої діяльності і емоційно-ціннісного ставлення до світу, що відповідає певній сфері соціального досвіду, а також система вимог, що визначають рівень їх засвоєння, обов'язковий для досягнення кожним учнем [3, с. 12].

Освітні функції навчання – засвоєння наукових знань, формування спеціальних і загально-навчальних умінь і навичок, повторення теорій, понять, законів, фактів, узагальнення картини світу, розв'язання задач, лабораторні дослідження, робота з книгою, картою, обчислювальними машинами, моделями тощо [8, с. 93].

Освітня діагностика – це процес визначення результатів освітньої діяльності учнів і педагога з метою виявлення, аналізу, оцінювання і коректування навчання [3, с. 90].

Освітня діяльність – сукупність послідовних дій, що здійснюються організаторами освіти, викладачами, майстрами виробничого навчання, іншими працівниками навчального закладу для досягнення результатів, передбачених освітніми програмами [1, с. 501].

Освітня характеристика охоплює основні вимоги до якостей і знань особи, яка здобула певний освітній рівень [3, с. 19].

Освітньо-кваліфікаційна характеристика містить основні вимоги до професійних якостей, знань, умінь фахівця, необхідних для успішного виконання професійних функцій [3, с. 19].

Освітньо-професійна програма підготовки – перелік нормативних навчальних дисциплін із зазначенням загального обсягу часу, відведеного для їх вивчення та форм підсумкового контролю з кожної навчальної дисципліни [3, с. 18].

Осмислення знань – це заглиблення в суть явищ, процесів. Воно передбачає насамперед розкриття внутрішніх закономірних зв'язків і відношень між об'єктами вивчення або в середині об'єктів, між) їх складовими елементами [10, с. 321].

Парна форма навчальної роботи – два учні виконують деяку частину роботи разом [10, с. 332].

Педагогіка – наука про освіту як процес цілеспрямованого розвитку людини за допомогою раціональної побудови навчання і виховання. Вивчає загальні закономірності педагогічного процесу, особливості їх прояву на різних стадіях життєвого циклу, а також у різних видах і формах освітньої діяльності [1, с. 502].

Педагогічна інформатика – це наука, яка вивчає використання в освіті ЕОМ, комунікативних мереж, різних інформаційних технологій [10, с. 347].

Педагогічна майстерність – синтез різноманітних якостей особистості педагога, спеціальних і педагогічних знань, умінь за допомогою системи педагогічних засобів раціональними зусиллями досягати якнайкращих результатів у навчанні, розвитку й вихованні учнів [1, с. 503].

Педагогічна підтримка – спільне з учнем визначення його інтересів, цілей, можливостей і шляхів подолання перешкод (проблем), які заважають йому досягати позитивних результатів у навчанні [10, с. 306].

Педагогічна система:

1) організований об'єкт, що здійснює управління процесом передачі і засвоєння того соціального досвіду, який на даний час нагромадило людство [9, с. 16];

2) цілісна єдність всіх чинників, що сприяють досягненню поставлених цілей розвитку людини. Основні ознаки педагогічної системи: повнота компонентів, причетних до досягнення мети; наявність зв'язків і залежностей між компонентами; наявність провідної ланки, провідної ідеї, необхідних для об'єднання компонентів; поява у компонентів системи загальних якостей [1, с. 502].

Педагогічна ситуація – складова частина педпроцесу, що характеризує його стан у певний час і в певному просторі [1, с. 503].

Педагогічна технологія:

1) послідовний і безперервний рух взаємопов'язаних між собою компонентів, етапів, станів педагогічного процесу і дій його учасників [1, с. 503];

2) науково обґрунтована педагогічна (дидактична) система, яка гарантує досягнення певної навчальної цілі шляхом неухильного виконання визначеної послідовності взаємодій учителя й учнів, використання відповідної сукупності методів і форм навчання в умовах оперативного контролю й оцінювання проміжних результатів процесу навчання, їх корекції [10, с. 292-293];

3) своєрідний алгоритм дій, правильне виконання яких та ще у заданій послідовності повинно привести до запланованого кінцевого результату. В ідеалі технологія навчання – це така послідовність дій учителя й учнів, при виконанні якої, врахувавши індивідуальні та вікові особливості учня та професійно-методичний рівень учителя, запланований результат обов'язково має настати [9, с. 309-310];

Педагогічне проектування – попередня розробка основних деталей майбутньої діяльності учнів і педагогів [1, с. 503].

Педагогічний досвід – досвід перетворення загальної педагогічної ідеї в конкретну навчально-виховну практику; система прийомів, форм і методів діяльності майстра або викладача з підготовки кваліфікованих робітників [5].

Педагогічні принципи – основні ідеї, наслідування яким допомагає найкращим чином досягти поставлених цілей [1, с. 503].

Передовий виробничий досвід – це найефективніші (з соціальної і економічної точки зору) науково-технічні досягнення, способи, прийоми,

методи, форми організації виробництва, праці і управління, що на них базуються [5].

Передовий педагогічний досвід – це досвід досягнення високої майстерності, впровадження якого сприяє забезпеченню ефективності навчально-виховного процесу відповідно до сучасних та перспективних потреб педагогічної практики [5].

Письмовий інструктаж (письмове інструктування) – сукупність методів виробничого навчання, при використанні якого інструктивна інформація подається у письмовій, не в усній формі [5].

Письмовий контроль – проводять у формі письмових відповідей на запитання, письмового розв'язання задач, предметних диктантів, які дають змогу оперативно визначити якість знань учнів [3, с. 47].

Підручник:

1) основна навчальна книга, складена відповідно до програми з урахуванням вікових особливостей учнів [8, с. 141];

2) основна навчальна книга, яка складається відповідно до навчальної програми [10, с. 208];

3) навчальна книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з конкретної дисципліни відповідно до вимог чинної програми [6, с. 240].

Пізнавальна діяльність – свідомо організаторська і самоорганізаторська діяльність [1, с. 503].

Пізнавальна задача – це будь-яке незрозуміле питання, яке треба з'ясувати. З погляду процесу пізнання задачі можуть бути двох видів - проблемні (пізнавальні) й навчальні. Проблемною вважається задача, для розв'язання якої необхідно оволодіти новою сумою знань. Навчальна задача вимагає лише використання раніше набутих знань [6, с. 186].

Пізнання – віддзеркалення і відтворення дійсності за допомогою мислення. Через пізнання усвідомлюється сутність предметів і явищ [1, с. 503].

План Трампа – система навчання, яка поєднує три форми навчальної взаємодії учителя з учнями: індивідуальну роботу, роботу з групами учнів від 10-15 осіб, лекційні заняття для великих груп від 100 до 1500 осіб. Лекції з використанням сучасних технічних засобів (телебачення, ЕОТ та ін.) для великих груп читають висококваліфіковані викладачі, професори. Малі групи обговорюють матеріали лекції, проводять дискусії, доповнюють те, що було почуте на лекції. Заняття в малих групах проводить рядовий учитель або кращий учень групи [10, с. 305].

Політехнічна освіта:

1) сукупність знань про головні галузі і наукові основи виробництва, озброєння загально-технічними вміннями, необхідними для участі в продуктивній праці [8, с. 143];

2) (грец. *poly* – багато і *techné* – мистецтво, майстерність, вправність): виконує функцію ознайомлення з різноманітними галузями виробництва, пізнання сутності основних технологічних процесів, оволодіння вміннями й навичками обслуговування найпростіших технологічних (виробничих) процесів. Окремими компонентами політехнічної освіти людина оволодіває у

процесі здобуття загальної та професійної освіти, а також беручи участь у виробничій діяльності [6, с. 234].

Поняття – форма знань, за допомогою якої відображається загальне й особливе в явищах дійсності [1, с. 503].

Поточне оцінювання – в процесі теоретичного навчання відображає навчальні досягнення учнів, слухачів, які визначені на підставі усних та письмових відповідей, рівня виконання домашніх завдань, лабораторних, лабораторно-практичних, контрольних робіт та інших обов'язкових практичних робіт [3, с. 96].

Поточний інструктаж (поточне інструктування) – сукупність методів виробничого навчання, при використанні якого майстер здійснює цільові обходи робочих місць учнів з метою перевірки їх організації, правильності виконання прийомів, користування вимірювальними інструментами, технічною документацією, дотримання техніки безпеки тощо [5].

Поточний контроль – передбачає поурочне опитування учнів, слухачів, проведення контрольних і перевірочних робіт [3, с. 96].

Пояснення:

1) вербальний метод навчання, за допомогою якого педагог розкриває сутність певного явища, закону, процесу, що ґрунтується на логічному мисленні з використанням попереднього досвіду студентів [6, с. 256];

2) словесне тлумачення понять, явищ, слів, термінів, принципів дій, прикладів тощо [3, с. 40];

3) словесне тлумачення понять, явищ, принципів дій приладів, наочних посібників, слів, термінів [8, с. 171].

Пояснювально-демонстраційний метод: студенти отримують знання на лекції, з навчальної або методичної літератури, через екранний посібник у "готовому" вигляді. Сприймаючи й осмислюючи факти, оцінки, висновки, студенти діють у рамках репродуктивного (відтворювального) мислення [6, с. 264].

Пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний) метод (тип) навчання:

1) орієнтує на репродуктивне засвоєння знань, умінь і навичок, причому досить широке і міцне, забезпечує оволодіння способами практичної діяльності. Воно застосовується в тих випадках, коли зміст навчального матеріалу має інформативний характер, є описом способів практичних дій і дуже складний для того, щоб учні здійснювали самостійний пошук знань, а також коли навчальний матеріал є принципово новим, а в учнів відсутні опорні знання для вирішення проблемних ситуацій [8, с. 100];

2) викладач організує сприймання та усвідомлення учнями інформації, а учні здійснюють сприймання (рецепцію), осмислення і запам'ятовування її [3, с. 44];

3) викладач повідомляє студентам певну суму знань, пояснює сутність явищ, процесів, законів, правил та ін. з використанням ілюстративного матеріалу; студенти мають свідомо засвоїти пропоновану частку знань і відтворити її на рівні глибокого розуміння, застосувати знання на практиці в різноманітних видах. Цей тип навчання певною мірою сприяє раціональному

підходу до оволодіння значною сумою усталених знань, розвитку логічного мислення та оперативної пам'яті, проте в цілому заважає включенню студентів в активну самостійну пізнавальну діяльність і розвитку інтелектуальних можливостей особистості, оволодінню методами самостійного пізнання [6, с. 184].

Пояснювально-спонукальний метод викладання і частково-пошуковий метод учіння – частину навчального матеріалу викладач подає в готовому вигляді, іншу частину через проблемні завдання; учні засвоюють навчальний матеріал як за допомогою репродуктивного, так і творчого, дослідницького методу [3, с. 44].

Правила дидактичні (правила навчання):

1) це регулятивні судження щодо конкретних дій викладача та студентів з метою реалізації вимог певних принципів, своєрідні практичні вимоги, які ґрунтуються передусім на логіці навчального процесу [6, с. 222];

2) конкретизують і розкривають окремі сторони принципів навчання, визначають особливості діяльності педагога по їх реалізації [3, с. 27];

3) обґрунтований на загальних принципах опис педагогічної діяльності в певних умовах для досягнення певної мети [8, с. 111].

Правило – це опис педагогічної діяльності, що базується на конкретному принципі, розкриває окремі сторони застосування того чи іншого принципу навчання; це конкретна вказівка вчителю на те, як потрібно діяти в типовій ситуації навчання [10, с. 254].

Практикуми – це лабораторні і практичні заняття в лабораторіях, майстернях, навчальних кабінетах, на дослідних ділянках, у навчально-виробничих комбінатах, бригадах [8, с. 158].

Практична контрольна перевірка – практичне вирішення контрольних завдань (складання схем, вмикання вимірювальних приладів, ремонт, регулювання або технічне обслуговування обладнання) [3, с. 47].

Практична робота – метод навчання, що спрямований на використання набутих знань у розв'язанні практичних завдань [6, с. 259].

Практичне заняття (грец. *prakticos* – діяльний) – форма навчального заняття, за якої викладач організує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно до сформульованих завдань [3, с. 66].

Практичні методи навчання – використовують для безпосереднього пізнання дійсності, поглиблення знань, формування вмінь і навичок. Це вправи, лабораторні, практичні, графічні й дослідні роботи [3, с. 43].

Практичні роботи – застосування знань учнями у ситуаціях, наближених до життєвих. Вони передбачають безпосереднє використання знань учнів у суспільно корисній праці [3, с. 43].

Предмет дидактики:

1) закони і закономірності функціонування системи навчання, тобто закони і закономірності побудови змісту і перебігу процесу навчання [9, с. 21];

2) зв'язок викладання (діяльності вчителя) і учіння (пізнавальної діяльності учня), їх взаємодія [10, с. 157].

Предметна система виробничого навчання – послідовне формування умінь і навичок для виготовлення всіх деталей завершеного виробу [5].

Приєм навчання:

1) сукупність конкретних навчальних ситуацій, що сприяють досягненню проміжної (допоміжної) мети конкретного методу [3, с. 39];

2) елемент методу, окремий крок, фазова дія в реалізації методу [10, с. 268];

3) складова методу, конкретні дії педагога й студентів, спрямована на реалізацію вимог тих чи тих методів [6, с. 252].

Принцип активності й самостійності у навчанні – впливає з важливої закономірності пізнавальної діяльності людини: знання - це результат самостійної розумової праці особистості. Лише розумова праця є запорукою інтелектуального розвитку людини, міцності набутих знань, формування дієвих мотивів навчання. Тому педагогові слід враховувати цю закономірність і на всіх етапах навчального процесу залучати студентів до активної навчальної праці [6, с. 224].

Принцип врахування індивідуальних особливостей учнів – положення, яке ґрунтується на використанні методів виробничого навчання на основі обов'язкового врахування індивідуальних особливостей учня [5].

Принцип ґрунтовності – на певному етапі навчання людина має ґрунтовно засвоїти визначену суму знань, оволодіти вміннями й навичками, які є передумовою, по-перше, подальшого просування у навчальній діяльності, і, по-друге, базою для формування наукового світогляду. Під ґрунтовними знаннями мають на увазі такі, що добре усвідомлені, систематизовані, пов'язані з практикою, які стали надбанням довготривалої пам'яті. Міцно засвоєними знаннями є не лише включені у фонд пам'яті, а передусім ті, що стали інструментом мисленнєвої діяльності [6, с. 225].

Принцип доступності навчання (викладання):

1) відповідність змісту, характеру і обсягу матеріалу, який вивчається, віковим особливостям і рівню підготовки учнів [10, с. 260];

2) спирається на закономірність психології про необхідність урахування реальних пізнавальних можливостей школярів певного віку. Не повинно бути перевантажень, але також і спрощення матеріалу [8, с. 120];

3) вимагає, щоб зміст освіти (обсяг, методи викладання) відповідав рівню навченості і вихованості учнів, їх фізичним силам і пізнавальним можливостям [3, с. 30].

Принцип єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання – по-перше, у процесі навчання людина оволодіває знаннями, вміннями й навичками, формується її науковий світогляд; по-друге, в умовах діяльності особистості відбувається її інтелектуальний розвиток; по-третє, зміст навчального матеріалу, безпосередня участь студентів у навчальній роботі є засобами формування у них відповідних морально-духовних якостей [6, с. 227].

Принцип зв'язку навчання з життям (з практичною діяльністю):

1) виражає необхідність підготовки учнів до правильного використання теоретичних знань, до правильного використання, в різноманітних практичних ситуаціях, до перетворення навколишньої дійсності [3, с. 28];

2) спирається на гносеологічні, соціологічні, загально-педагогічні і психологічні закономірності, а саме: практика – критерій істини, джерело пізнавальної діяльності; навчальна і трудова діяльність дітей — універсальний і ефективний засіб формування особистості. Зв'язок теорії з практикою здійснюється через зміст навчання, організацію навчально-виховного процесу [8, с. 123];

3) навчання лише тоді є успішним, коли особистість відчуває корисність і потрібність засвоєваних знань, адже сутність діяльності професійних навчальних закладів зводиться до підготовки людини до активної продуктивної праці у сфері створення духовних і матеріальних цінностей [6, с. 227];

4) вимагає розуміння учнями значення теорії в житті, умілого застосування теоретичних знань для виконання практичних завдань, участі у вирішенні актуальних проблем сучасності [10, с. 258].

Принцип міцності:

1) вимагає, щоб знання, уміння, навички, світоглядні та інші ідеї були осмислені, добре засвоєні й тривалий час трималися в пам'яті [10, с. 262];

2) міцність знань, умінь, навичок виявляється насамперед у довготривалій пам'яті учнів, вона залежить: від змісту і структури навчального матеріалу, від ставлення самих учнів до навчального матеріалу, навчання вчителя; від організації навчально-виховного процесу, застосування різних форм і методів; від частоти застосування знань; від емоційного впливу на учнів під час пояснення [8, с. 117].

Принцип моделювання професійної діяльності в навчальному процесі – передбачає виявлення і відпрацювання типових професійних завдань на основі добору відповідних форм і методів навчання [3, с. 35].

Принцип наочності в навчанні:

1) в його основі лежить наукова закономірність про те, що ефективність засвоєння знань залежить від залучення до процесу пізнання різних органів чуття [8, с. 113];

2) впливає із закономірностей процесу пізнання, початковим компонентом якого є споглядання явищ, процесів, дій, предметів та під час якого людина використовує зорову пам'ять [6, с. 225];

3) передбачає, що свідоме оволодіння знаннями учнями і формування у наукових уявлень, що вчать, і понять можливе лише в тому випадку, якщо у них є певний почуттєво-практичний досвід, пов'язаний з безпосереднім сприйняттям предметів, що вивчаються, і явищ [3, с. 32];

4) вимагає залучення до сприймання всіх органів чуття учня (моторні, тактильні чуття); тому до наочних засобів належать і лабораторне обладнання, і статичні та динамічні навчальні посібники [10, с. 261].

Принцип науковості:

1) вимагає зв'язку між наукою і навчальним предметом, щоб учні засвоювали лише глибоко обґрунтовані наукою знання, щоб науковими

методами формувалися глибокі ідейні переконання, забезпечувалася єдність діяльності і свідомості [8, с. 121];

2) вимагає, щоб зміст освіти вищої школи відповідав досягненням науки у відповідній галузі знань. Студенти мають засвоювати достовірні, науково обґрунтовані факти, явища, процеси, розуміти сутність науково обґрунтованих законів, особливості розвитку і становлення наукових відкриттів, володіти методами наукових досліджень, знайомитися з різними напрямками наукових пошуків у тій чи тій галузі знань, знайомитися з перспективами розвитку наукових гіпотез [6, с. 222];

3) вимагає, щоб зміст освіти знайомив учнів з об'єктивними науковими фактами, поняттями, законами, теоріями всіх основних розділів відповідної навчального предмету галузі науки; наближався до розкриття сучасних досягнень і перспектив розвитку в майбутньому [10, с. 257];

4) зміст освіти і навчання мають складати тільки наукові знання, тобто зміст повинен мати якість науковості, враховувати співвідношення логічного та історичного [9, с. 95];

5) означає, що учням пропонуються для засвоєння точно встановлені в сучасній науці положення, тобто зміст навчання повинен знайомити з об'єктивними науковими фактами, поняттями, законами, теоріями, основними положеннями науки (науково достовірні, перевірені на практиці факти) [3, с. 28].

Принцип науковості і доступності виробничого навчання – нормативне положення, яке ґрунтується на поєднанні у навчанні сучасних технічних та технологічних засобів і прийомів діяльності з доступністю їх засвоєння учнями ПТУ [5].

Принцип послідовності і систематичності – спирається на закономірності психологічної науки про те, що під час дотримання логічних зв'язків навчальний матеріал запам'ятовується в більшому обсязі і більш міцно [8, с. 115].

Принцип природовідповідності – всі дії щодо навчання та виховання дитини мають відповідати її природі, закономірностям її розвитку, задаткам, здібностям, нахилам, інтересам [9, с. 92].

Принцип професійної мобільності – передбачає такий відбір змісту освіти і організацію навчального процесу, які направлені на розвиток у учнів здатності швидко освоювати технічні засоби, технологічні процеси і нові спеціальності, формування потреби до підвищення своєї освіти і кваліфікації [3, с. 35].

Принцип професійної спрямованості загальноосвітніх і загальнотехнічних дисциплін – пов'язаний з узгодженням цілей навчання, змістом загальнотехнічних і спеціальних дисциплін, а також їх навчальних програм всіма викладачами, які навчають учнів професії [3, с. 34].

Принцип свідомості й активності учнів у навчанні:

1) вимагає, щоб учні отримували не лише міцні знання, а й переконання, навички навчальної діяльності. Перед учителями стоїть завдання –

перетворити учня з пасивного об'єкта навчання і виховання на його активного суб'єкта, активізувати учнів у процесі навчання [8, с. 111-112];

2) в основі даного принципу лежить цільова установка школи — необхідність підготовки свідомих і активних громадян держави; установлені наукою закономірні положення: справжню суть людської освіти складають глибоко і самостійно осмислені знання, набуті шляхом інтенсивного напруження власної розумової діяльності; свідоме засвоєння знань учнями залежить від ряду умов і факторів: мотивів навчання, рівня і характеру пізнавальної активності учнів, організації навчально-пізнавального процесу і управління пізнавальною діяльністю учнів, застосованих учителем методів і засобів навчання тощо [10, с. 259];

3) припускає таку організацію навчання, при якій учні могли б свідомо і активно опанувати наукові знання і методи застосування їх на практиці, щоб у них розвивалася творча ініціатива і самостійність у навчальній діяльності, мислення і мова [3, с. 31];

4) базується на постулаті, що знання передати не можна. Вони стають надбанням людини лише в результаті самостійної свідомої діяльності. Свідоме учіння зумовлюється передусім рівнем сформованості мотивів навчання, розумінням практичної цінності й потреби в знаннях для обраної професійної діяльності. Свідомість учіння підсилюється ще й тим, наскільки створено умови для самостійної пізнавальної діяльності. Значну роль у цьому відіграє рівень володіння студентами методами навчальної праці [6, с. 224].

Принцип систематичності й послідовності в навчанні:

1) впливає з того, що пізнання навколишнього світу можливе лише у певній системі, і кожна наука становить систему знань, об'єднаних внутрішніми зв'язками. Тому цей принцип означає послідовне, з урахуванням логіки конкретної науки та мисленнєвих можливостей студентів, розгортання змісту знань, способів діяльності у навчальних програмах, підручниках, посібниках і т. ін., дотримання такого ж порядку засвоєння знань, формування умінь та навичок. Попередній рівень знань має виступати фундаментом ефективності засвоєння наступної частки знань [6, с. 223];

2) вимагає, щоб знання, уміння і навички формувались системно, в певному порядку, щоб кожний елемент навчального матеріалу логічно пов'язувався з іншим, а нові знання спиралися на засвоєні раніше і створювали фундамент для засвоєння наступних знань [10, с. 261];

3) нормативне положення, яке доводить необхідність послідовності та систематичності у виробничому навчанні, при відборі змісту навчального матеріалу та визначенні засобів виробничого навчання [5];

4) вимагає такої організації навчання, при якій викладання навчальних дисциплін ведеться в строгому логічному порядку. Учні послідовно опановують знаннями, уміннями і одночасно вчать застосовувати їх для вирішення практичних завдань [3, с. 29].

Принцип спрямованості навчання на реалізацію мети освіти – витікає з того, що навчання обумовлене потребами суспільства у всебічному і гармонійному розвитку особистості [10, с. 256].

Принцип технологічної послідовності у вивченні навчального матеріалу – розповсюджується тільки на такі дисципліни, як «Виробниче навчання» і «Спецтехнологія», і припускає таку послідовність вивчення учнями виробничих операцій, яка властива типовим технологічним процесам на виробництві [3, с. 34].

Принципи дидактичні (принципи навчання) (лат. *principium* – основа, начало):

1) вихідні положення теорії навчання, що є загальним орієнтиром для визначення змісту, засобів, форм, методів організації навчання [6, с. 221];

2) керівні ідеї, головна вимога до діяльності, поведінки. Принципи — вихідні керівні положення, філософськи і психологічно обґрунтовані і перевірені практикою [8, с. 111];

3) нормативні вихідні положення, на які обов'язково слід спиратися майстрам виробничого навчання та викладачам у педагогічній діяльності [5];

4) положення, які покладені в основу формування змісту навчання, вибору методів навчання, в основу розроблення і конструювання форм організації навчання; своєрідні вимоги, виконання яких дає змогу не тільки теоретично, а й практично створити і реалізувати систему навчання [9, с. 14-15];

5) початкові положення теорії навчання, якими повинні керуватися викладач і майстер при організації навчального процесу [3, с. 27];

6) система важливих дидактичних вимог, які забезпечують ефективність навчального процесу (науковість, наочність та ін.) [8, с. 73].

Проблема – це об'єктивне питання, яке виникає в ході пізнання або цілий комплекс питань, розв'язання яких становить значний практичний чи теоретичний інтерес [9, с. 321].

Проблемна ситуація – це ускладнення або завдання, яке може ви-вести учня на формулювання проблеми [9, с. 320].

Проблемне навчання (проблемний тип навчання):

1) один з видів розвиваючого навчання, істотною відмінністю якого є зближення психології навчання з психологією мислення людини, його суть полягає у впровадженні пошукової діяльності учнів, що починається з постановки питань, створення проблемних ситуацій, розв'язання проблем і проблемних завдань відповідно до вимог навчальних програм, підручників та посібників; може реалізуватись у викладанні й поясненні педагогом навчального матеріалу, в різноманітній самостійній діяльності учнів. У проблемному запитанні, на відміну від неproblemного, завжди є прихована суперечність. Воно не має готової схеми розв'язання і цим передбачає можливість нестандартних відповідей [5];

2) це тип розвивального навчання, в якому поєднуються систематична самостійна пошукова діяльність учнів із засвоєнням ними готових висновків науки. Процес взаємодії викладання й учіння орієнтований на формування світогляду учнів, їх пізнавальної самостійності, стійких мотивів учення і

розумових здібностей під час засвоєння ними наукових понять і способів діяльності, детермінованих системою проблемних ситуацій [1, с. 504];

3) передбачає послідовне і цілеспрямоване висунення перед учнями пізнавальних завдань, які вони вирішують під керівництвом учителя і активно засвоюють нові знання [8, с. 101];

4) викладач створює певне пізнавальне завдання, допомагає студентам виділити й усвідомити його, організовує їх на його розв'язання; студенти самостійно оволодівають належною сумою знань і умінь, які є передумовою успішної пізнавальної діяльності; викладач пропонує широкий спектр використання набутих знань на практиці. Включення студентів у систему проблемного навчання сприяє створенню оптимальних умов для інтелектуального розвитку особистості, оволодінню нею інструментами (методами) навчальної діяльності, формуванню пізнавальних мотивів навчання, соціально-психологічної підготовки до практичної діяльності [6, с. 185].

Програмоване навчання – це різновид репродуктивного підходу до навчання, коли передача змісту матеріалу здійснюється невеликими, логічно завершеними дозами. Після кожної дози здійснюється контроль, після чого повідомляється наступна доза. Інформація часто йде від програмованого посібника [8, с. 102].

Продуктивна діяльність – діяльність учня, спрямована на відтворення набутих знань, навичок та умінь у видозміненій формі. Вона передбачає самостійну творчу діяльність учнів. Завдання, для розв'язання яких необхідна продуктивна діяльність, належать до продуктивних, їх виконання потребує творчого, нестандартного підходу до розв'язування, а також високого рівня узагальнення інформації, вміння самостійно робити висновки [5].

Продуктивна праця – праця, що створює матеріальні блага і продукти інтелектуальної діяльності, які мають споживчу вартість [1, с. 504].

Проектне навчання – організація навчально-виховного процесу, яка спрямована на самостійне розв'язання учнями навчально-пізнавальних завдань на основі самостійного збору за заданими ознаками і відповідної інтерпретації інформації, обов'язкового обґрунтування і наступного коректування подальшої продуктивної навчально-пізнавальної діяльності, її самооцінки і презентації результату. Завдяки практичній потребі знань, умінь і навичок забезпечується більш осмислене і глибоке їх засвоєння [9, с. 368].

Проміжний контроль – застосовується для оцінювання навчальних досягнень учнів, слухачів за підсумками засвоєння учнями, слухачами частини типової навчальної програми з теоретичного предмету чи з професійно-практичної підготовки [3, с. 98].

Просемінар – перехідна від уроку форма організації навчально-пізнавальної діяльності студентів через практичні і лабораторні заняття, в структурі яких є окремі компоненти семінарської роботи, до вищої форми – власне семінарів [2, с. 63].

Професійна майстерність – високий і постійно вдосконалюваний ступінь оволодіння певним видом професійної діяльності. Для професійної майстерності характерна розвинена здатність робочого, фахівця швидко

переключатися з одних умов праці на інших, пристосовуватися до нових вимог і перебудовувати характер своєї діяльності згідно зі змінами виробничих ситуацій [1, с. 505].

Професійна мобільність – готовність і здатність робочого до швидкої зміни виконуваних виробничих завдань, робочих місць і навіть спеціальностей в рамках однієї професії і галузі, здатність швидко освоювати нові спеціальності або зміни в них, що виникли під впливом технічних перетворень [1, с. 504].

Професійна орієнтація – система психолого-педагогічних, медичних, організаційних та інших заходів, що допомагають людині, яка вступає в трудову діяльність, обґрунтовано і стійко вибрати свою професію з урахуванням як потреб суспільства, так і своїх інтересів і здібностей [1, с. 504].

Професійна освіта:

1) процес і результат професійного становлення й розвитку особистості, що супроводжується оволодінням знаннями, навичками і вміннями з конкретних професій і спеціальностей [1, с. 505];

2) процес оволодіння знаннями, вміннями й навичками, які потрібні для здійснення професійної діяльності. В Україні професійну освіту здобувають у вищих та професійно-технічних навчальних закладах [6, с. 234];

3) сукупність знань, практичних умінь і навичок, необхідних для виконання роботи в певній галузі трудової діяльності [8, с. 144].

Професійна підготовка – сукупність спеціальних знань, навичок і вмінь, що дозволяють виконувати роботу в певній сфері діяльності. Залежно від кваліфікації розрізняють чотири основні рівні професійної підготовки, що вимагають відповідної професійної освіти: вищої, середньої спеціальної, початкової професійної й елементарної (підготовка працівників нижчої кваліфікації на курсах, шляхом бригадно-індивідуального навчання на виробництві та ін.) [1, с. 504].

Професійна самостійність – сукупність властивостей особистості, які в процесі діяльності забезпечують усвідомлення її мети, створення мотивації, що відповідає, цій меті, вибір способів дій, що ведуть до досягнення мети, способів корекції дій, необхідних для одержання правильного результату [5].

Професійна характеристика – описова модель професії (спеціальності), що визначає її місце в народному господарстві, зміст трудової діяльності, вимоги до загальної і професійної підготовки, контингенту учнів [1, с. 505].

Професійний інтерес – спрямованість особистості на успішне оволодіння обраною професією внаслідок усвідомлення її суспільної і особистої значущості та емоційної привабливості. Стійкість інтересу виражається в тривалості його збереження і в його інтенсивності. Про стійкість інтересу свідчить подолання труднощів у здійсненні діяльності, яка сама по собі інтересу не викликає та виконання якої є умовою здійснення діяльності, що цікавить людину [5].

Професійні здібності – сукупність досить стійких, хоч і таких, що змінюються під впливом виховання, індивідуально-психологічних якостей

людини, яка визначає успіх навчання певної трудової діяльності, здійснення її і вдосконалення в ній [5].

Професіограма – характеристика професій, яка включає основні вимоги, що висуваються до особистісних якостей людини (розумових, фізичних, психологічних тощо) [5].

Професіоналізм – набута в ході навчальної і практичної діяльності здатність до компетентного виконання оплачуваних функціональних обов'язків; рівень майстерності в певному занятті, що відповідає рівню складності виконуваних завдань [1, с. 505].

Професія:

1) вид трудової діяльності, що визначається метою і характером трудових функцій (гірник, металург, лікар, будівельник). Під професією слід розуміти таку форму розподілу праці або видів трудової діяльності, яка потребує певних теоретичних знань і практичних навичок та умінь, здобутих шляхом загальної або спеціальної освіти і практичного досвіду і необхідних для виконання певної роботи [5];

2) рід трудової діяльності (занять) людини, що володіє комплексом спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, отриманих у результаті спеціальної підготовки й досвіду роботи [1, с. 505].

Процес навчання (навчальний процес):

1) цілеспрямована взаємодія вчителя і учнів, у ході якої здійснюється освіта, виховання, розвиток [8, с. 73];

2) сукупність послідовних і взаємопов'язаних дій викладача (майстра виробничого навчання) і керованих ним учнів, спрямованих на свідоме і міцне засвоєння системи знань, навичок і вмінь, формування вміння застосовувати їх у житті, на практиці, розвиток самостійного мислення, спостережливості та інших пізнавальних здібностей учнів, оволодіння елементами культури розумової і фізичної праці [1, с. 505].

Репродуктивна діяльність – діяльність учня, спрямована на репродукцію, механічне відтворення здобутих знань, навичок і вмінь, діяльність за готовим зразком. Завдання, для розв'язання яких достатньо репродуктивної діяльності, належать до репродуктивних завдань, їх виконання передбачає відтворення відомого, а також нескладних узагальнень і висновків [5].

Репродуктивний метод навчання:

1) викладач дає завдання, у процесі виконання якого учні здобувають уміння застосовувати знання за зразком [3, с. 44];

2) застосування вивченого матеріалу на основі зразка або правила. Діяльність тих, хто навчається, має алгоритмічний характер, тобто провадиться за інструкціями, правилами в аналогічних, схожих зі зразком, ситуаціях [6, с. 264].

Робота з підручником – полягає в самостійному опрацюванні учнями друкованого тексту, що дає їм змогу глибоко осмислити навчальний матеріал, закріпити його, виявити самостійність у навчанні [3, с. 41].

Робоча навчальна програма дисципліни – є нормативним документом вищого навчального закладу. Вона містить виклад конкретного змісту навчальної дисципліни, послідовність, організаційні форми її вивчення, визначає форми та засоби поточного і підсумкового контролю. Складовими робочої програми є: тематичний план, пакет методичних матеріалів для здійснення поточного і підсумкового контролю, перелік навчально-методичної літератури, засобів наочності, технічних засобів навчання тощо [3, с. 22].

Розвивальне навчання:

1) спрямованість реалізації принципів, методів і прийомів навчання на досягнення найбільшої ефективності розвитку пізнавальних можливостей учнів: сприймання, мислення, пам'яті, уяви тощо. В процесі оволодіння знаннями учень просувається і в своєму розвитку. Методика розвивального навчання передбачає інтенсивну розумову роботу учнів шляхом організації проблемного навчання, запровадження системи пізнавальних завдань, озброєння їх прийомами пізнавальної діяльності [5];

2) тип навчання, в якому розвиток людини є не побічним продуктом, а прямою і головною метою. Основні особливості розвивального навчання: учень перетворюється на суб'єкта пізнавальної діяльності; розвивається на формуванні механізмів мислення, а не на експлуатації пам'яті; пізнавальна діяльність учнів засвоюється в єдності емпіричного і теоретичного пізнання; процес навчання будується на пріоритеті дедуктивного способу пізнання; основа процесу навчання — навчальна діяльність учнів під час виконання навчальних завдань [1, с. 506].

Розвиток:

1) об'єктивний процес внутрішньої послідовної кількісної та якісної зміни фізичних, психічних і духовних сил людини, що забезпечують реалізацію її життєвого потенціалу, її сутності і призначення [1, с. 506];

2) процес вироблення готовності людини до самостійної, організації своєї діяльності. Отже, розвиток вимірюється складністю завдань, які мають свої критерії. Чим ширший об'єм знань і умінь, чим глибші і складніші проблеми, які розв'язує людина правильно, тим вищий рівень розвитку людини [8, с. 94].

Розповідь:

1) образний, динамічний, емоційний виклад інформації про різні явища і події [3, с. 40];

2) емоційний, послідовний опис фактів і подій або повідомлення про них [8, с. 171];

3) метод навчання, який передбачає оповідну, описову форму розкриття навчального матеріалу з метою спонукання студентів до створення в уяві певного образу. Інколи цей метод називають "малювання словом" [6, с. 256];

4) монологічний виклад навчального матеріалу, який використовується для послідовного, систематизованого, дохідливого, емоційного повідомлення знань [10, с. 273].

Розуміння – це проникнення в сутність явищ і процесів, установлення зв'язків між частинами цілого, між фактами і процесами, з'ясування причин, що викликають те чи те явище [6, с. 181].

Самоконтроль:

1) свідомо самооцінка й регулювання учнями своїх дій відповідно до поставленої мети й існуючих правил виконання навчальних і навчально-виробничих завдань [1, с. 506];

2) усвідомлена регуляція людиною власної поведінки і діяльності з метою забезпечення відповідності їх результатів поставленим цілям, вимогам, нормам, правилам, зразкам. Мета самоконтролю полягає як у попередженні, так і у виправленні допущених помилкових дій чи операцій. Завдяки коригуючій функції самоконтролю людина може реалізувати запропонований їй кимось або самостійно прийнятий план діяльності. Важливу роль у процесах самоконтролю особистості відіграють її оцінка та самооцінка. Від ступеня критичності останніх залежить здатність знаходити допущені помилки, передбачати можливі і таким чином підвищувати результативність самоконтролю. Застосовується в ході виконання учнями самостійних завдань під час виробничого навчання [5].

Самоосвіта:

1) освіта, набута поза навчальними закладами шляхом самостійної роботи. На допомогу самоосвіті створено широку мережу народних університетів, масових і спеціальних бібліотек, видається відповідна література [5];

2) тією чи іншою мірою систематична навчальна діяльність, побудована на самостійному (поза стінами навчального закладу) вивченні якогось питання або проблеми з періодичними консультаціями у фахівця або без них [1, с. 506].

Самостійне спостереження – безпосереднє споглядання та сприймання явищ дійсності [3, с. 43].

Семінарське заняття (лат. *seminarium* – розсадник) – вид навчальних практичних занять студентів вищих навчальних закладів, який передбачає самостійне вивчення студентами за завданням викладача окремих питань і тем лекційного курсу з наочним оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді, повідомлення тощо [3, с. 62].

Синтез як метод: ґрунтується на мисленнєвому або практичному з'єднанні виділених аналізом елементів чи властивостей предмета, явища в одне ціле. Синтез є органічним продовженням аналізу й може будуватися лише на його основі [6, с. 261].

Система виробничого навчання:

1) порядок, розчленування змісту виробничого навчання, групування його частин і послідовність засвоєння їх учнями [5];

2) сукупність початкових положень, принципів, підходів, що визначають порядок розчленування змісту виробничого навчання, угруповання його частин і послідовність оволодіння ними учнями [1, с. 506].

Система контролю знань, умінь і навичок учнів – здійснюється шляхом організації та проведення контролю знань, умінь і навичок учнів, слухачів з кожного навчального предмета та професійно-практичної підготовки, передбачених типовим навчальним планом (далі – навчальним планом) за професією [3, с. 96].

Систематизація знань – це мисленнева діяльність, у процесі якої виучувані об'єкти організовуються в певну систему на основі вибраного принципу [10, с. 322].

Словесні методи навчання – інформація подається учням через слово викладача, а сприймання її відбувається у процесі слухання її. Усю їх різноманітність іноді зводять до двох методів: евристичного (запитального) - бесіда; та акроматичного (викладацького) - пояснення, розповідь, лекція, інструктаж, робота з підручником [3, с. 39].

Спеціалізація – сукупність трудових функцій у рамках даної професії або спеціальності [1, с. 507].

Спеціалізована бригада – бригада, яка складається з робітників однієї професії [5].

Спеціальність:

1) комплекс отриманих шляхом спеціальної підготовки й досвіду роботи знань, навичок і вмінь, необхідних для певного виду діяльності в рамках тієї або іншої професії, наприклад, слюсар-інструментальник, слюсар-ремонтник, слюсар-складальник і ін. [1, с. 507];

2) поділ усередині професії, один з її різновидів. Спеціальність залежить від характеру навичок і знань з даної професії (лікар-офтальмолог, текстильник-ткач, будівельник-маляр та ін.). У межах однієї і тієї самої професії формуються різні спеціальності, особливістю яких є більш вузький характер трудової діяльності робітників. Наприклад, у професії токаря є спеціальності токаря-револьверника, токаря-розточника [5].

Спонукальний метод навчання і пошуковий метод учіння – викладач ставить перед учнями проблемні питання і завдання, організовуючи їх самостійну діяльність; учні самостійно здобувають і засвоюють нові знання в основному без допомоги викладача [3, с. 44].

Спостереження – метод навчання, що передбачає сприймання певних предметів, явищ, процесів у природному й виробничому середовищі без втручання у ці явища і процеси [6, с. 259].

Стандарт освіти – система основних показників, що є складовими державної норми освіченості. Освітній стандарт відображає суспільний ідеал, враховує можливості реальної особистості і системи освіти щодо досягнення цього ідеалу [10, с. 200].

Статична демонстрація – показ нерухомих наочних об'єктів (картин, деталей тощо) або об'єктів у стані спокою (відеозображення предметів, машин тощо) [5].

Структура уроку – його побудова; елементи або етапи будови уроку, їх послідовність, взаємозв'язки між ними [10, с. 317].

Схематичні засоби — географічні, топографічні, історичні карти, схеми, малюнки, діаграми, графіки тощо. Вони відображають дійсність в умовних, символічних і графічних формах [3, с. 42].

Тематичний контроль – форма поточного контролю, яка застосовується для оцінювання навчальних досягнень учнів, слухачів за підсумками вивчення теми навчальної програми [3, с. 98].

Тест (проба, випробування) — це завдання стандартизованої форми, виконання якого характеризує рівень засвоєння навчального матеріалу. Дозволяє діагностично, точно оцінювати структуру й рівень знань, навичок і вмінь учнів або випускників навчального закладу. Складається із завдання і еталону, який є зразком послідовного і правильно виконаного завдання [1, с. 507].

Тест дидактичний – це набір стандартизованих завдань, за допомогою яких визначається рівень засвоєння певних компонентів змісту загальної середньої освіти [10, с. 366].

Тестові методи перевірки знань – система завдань для оцінювання знань учня, студента за допомогою кількісних норм. Вони передбачають вибір особою, яка проходить тестування, однієї з кількох запропонованих відповідей [3, с. 47].

Техніка – сукупність засобів і знарядь праці, що застосовуються у суспільному виробництві та призначені для створення матеріальних цінностей [5].

Технічне мислення – виявляється при розв'язанні технічних завдань, пов'язаних із застосуванням сукупності знань, навичок, умінь у сфері виробництва [1, с. 507].

Технічні вправи – виконання розмітки, рубання зубилом у слюсарній справі тощо [3, с. 43].

Технічні засоби навчання:

1) обладнання й апаратура, що застосовуються у навчальному процесі з метою підвищення його ефективності [3, с. 82];

2) технічні пристрої і відповідні до них носії інформації, що застосовуються для підвищення ефективності навчального процесу і полегшення навчальної діяльності педагога й учнів [1, с. 507].

Технологія – сукупність знань, відомостей про послідовність окремих трудових операцій у процесі виробництва. Сукупність способів обробки або переробки матеріалів виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій тощо [5].

Тип навчання – це спосіб і особливості організації мисленнєвої діяльності людини в процесі пізнання; визначається на основі аналізу певних структурних елементів: характеру навчальної діяльності педагога; особливостей заучування матеріалу студентами; репродуктивної діяльності студентів; специфіки застосування знань на практиці [6, с. 184].

Традукція – вид умовиводу, в якому посилення і висновки є судженням однакового ступеня загальності (висновок від одиничного- до одиничного, від часткового - до часткового, від загального- до загального) [3, с. 40].

Тренажер:

1) моделювальний пристрій для опрацювання робочих навичок [5];
2) технічний засіб навчання, що дозволяє імітувати виробничі умови в навчальному процесі. Із застосуванням тренажерів виконуються вправи на відпрацювання трудових навичок і вмінь у тих випадках, коли навчально-виробничі умови не дозволяють організувати такі вправи в реальній виробничій обстановці [1, с. 507].

Трудова дія – завершена сукупність рухів (взяття деталі, цеглини під час кладки, поворот гайки з допомогою ключа та ін.). Кожна дія включає 2-3 рухи [5].

Трудова діяльність робітника – це сукупність його трудових дій (фізичних і розумових), за допомогою яких він впливає на предмет праці і керує роботою обладнання [3, с. 108].

Трудове виховання – виховання базисних рис характеру, що забезпечують успіх у праці, таких як працьовитість, старанність, сумлінність, потреба в праці [1, с. 507].

Трудовий прийом – частина операції, яка має самостійну мету [5].

Трудовий процес:

1) провідний фактор виробництва. Трудовий процес – тільки частина виробничого процесу. Лише в окремих випадках трудовий процес збігається з виробничим, наприклад під час збиральних і монтажних операцій, які виконуються вручну. Трудовий і виробничий процеси не збігаються в хімічному виробництві, сільському господарстві, де особливо велика роль природних процесів. Трудовий процес прийнято розчленовувати на частини, які послідовно звужуються: операція, прийом, дія, рух [5];

2) сукупність послідовних дій робітника, що пов'язані з виконанням визначеного виду закінчених робіт, які є типовими для даної професії [3, с. 108].

Узагальнення – уявне виділення й об'єднання окремих властивостей, що належать певному класу предметів, перехід від окремого до загального [6, с. 181].

Уміння:

1) здатність людини продуктивно, з належною якістю і у відповідний час виконувати роботу в нових умовах. Будь-яке уміння включає в себе уявлення, поняття, знання, навички концентрації, розподілу і переключення уваги, сприймання, мислення, самоконтролю і регулювання процесу діяльності, а також рухові навички [5];

2) свідоме оволодіння сукупністю певних навчальних операцій (способів здійснення дій) [3, с. 10];

3) готовність застосовувати знання на практиці, у свідомій діяльності [6, с. 178];

4) заснована на знаннях готовність людини виконувати ту або іншу діяльність [10, с. 149];

5) здатність працівника продуктивно, з належною якістю і у відповідний час виконувати певну роботу. Уміння утворюються на основі знань, набутих навичок і творчого мислення [1, с. 507];

6) свідома дія, спрямована на застосування знань, це знання в дії. Уміння без навичок не працюють. Уміння складніше від навички. Уміння переростає в навичку [8, с. 73].

Уміння навчально-інтелектуальні – уміння виділяти головне, аналізувати, порівнювати, синтезувати, зіставляти, раціонально запам'ятовувати, здійснювати самоконтроль у навчально-пізнавальній діяльності, доводити, обґрунтовувати тощо [3, с.10].

Уміння навчально-інформаційні – уміння працювати з книгою, здійснювати бібліографічний пошук [3, с. 10].

Уміння навчально-організаційні – уміння раціонально планувати діяльність, визначати її завдання, уміння створювати умови діяльності [3, с. 10].

Урок:

1) основна форма організації навчання у середніх навчальних закладах та ПТНЗ, його сутність та призначення зводиться до взаємодії педагога і учнів, метою якого є засвоєння учнями знань, навичок і умінь, розвиток їх здібностей, досвіду діяльності та спілкування [3, с. 53];

2) така форма організації навчання, при якій навчальні заняття проводяться вчителем з групою учнів постійного складу, одного віку і рівня підготовки протягом певного часу і відповідно до розкладу [8, с. 150];

3) «відрізок» навчального процесу, який є викінченим у смисловому, часовому й організаційному відношенні [10, с. 312];

4) організаційна форма навчання, яка забезпечує навчання, виховання і розвиток постійного складу учнів упродовж визначеного проміжку часу на основі вивчення конкретної і однакової для всіх теми [9, с. 264];

5) форма організації навчання, за якої вчитель веде заняття за стабільним розкладом і регламентом з постійним складом учнів, котрі мають приблизно однаковий рівень фізичного й психічного розвитку [6, с. 249].

6) логічно закінчена, цілісна, обмежена в часі частина навчально-виховного процесу, яку проводять за розкладом під керівництвом учителя з постійним складом учнів [2, с. 329];

7) це така організаційна форма навчальної роботи в школі, за якої учитель у рамках точно встановленого часу з постійним складом учнів однакового віку за твердим розкладом вирішує певні навчально-виховні завдання [7, с. 338].

Типи уроків:

1. урок формування і засвоєння нових знань;
2. урок закріплення, застосування знань про способи діяльності;
3. урок формування інтелектуальних і практичних способів діяльності (інтелектуальних і практичних умінь і навичок);
4. урок закріплення і застосування способів діяльності;
5. урок діагностичного контролю і корекції засвоєння знань, способів діяльності, застосування наукових знань і способів діяльності;

6. комбінований урок (урок з декількома рівнозначними задачами).

Структурні елементи теоретичного уроку:

- організаційний момент;
- постановка мети уроку;
- мотивація мети;
- актуалізація опорних знань;
- підготовка учнів до сприйняття нового матеріалу;
- формування орієнтованої основи діяльності;
- формування виконавчих дій;
- контроль сформованих знань, умінь, навичок;
- підведення підсумків;
- видача домашнього завдання.

Структурні елементи уроку виробничого навчання:

- організаційний момент;
- цільова настанова;
- актуалізація знань і досвіду учнів;
- формування орієнтованої основи діяльності учнів;
- формування нових способів діяльності;
- застосування освоєних способів діяльності;
- підведення підсумків [4, с. 465].

Усні вправи - широко застосовують при викладанні всіх предметів (усна лічба на уроках математики, усні вправи з мови, розповідь з історії, літератури тощо) [3, с. 43].

Учіння:

1) діяльність учня, результатом якої є знання, уміння, навички, способи діяльності, готовність до самостійного навчання, творчої праці, життя [10, с. 214];

2) діяльність учня з організації умов, які забезпечують засвоєння ним змісту освіти [8, с. 91];

3) цілеспрямований процес засвоєння учнями знань, набуття навичок і вмінь для подальшої практичної діяльності. У широкому розумінні — оволодіння різноманітним суспільним досвідом в його узагальненому вигляді [1, с. 508].

Форма організації навчання:

1) зовнішня сторона упорядкованої, взаємопов'язаної діяльності учителя й учнів, спрямованої на розв'язання завдань навчання [10, с. 299];

2) зовнішнє вираження узгодженої діяльності вчителя та учнів, яка здійснюється в установленому порядку і в певному режимі [9, с. 255];

3) обмежена в часі та просторі взаємозумовлена діяльність педагога й учня, викладача й студента [6, с. 247];

4) особливі об'єднання учнів для занять, навчально-пізнавальної діяльності; це зовнішнє вираження взаємодії вчителя й учнів з метою навчання, виховання і розвитку. Найбільш поширена форма навчання в наших школах — урок, існують позаурочні форми навчання. В останні роки

дидактика збагатилася сотнями нестандартних форм навчання (урок -"КВК", урок -"Поле чудес", урок -"Що? Де? Коли?" тощо) [8, с. 74];

5) види організації взаємодії учнів в навчальних групах, мікрогрупах, окремих учнів між собою та викладачем в рамках того чи іншого виду заняття [3, с. 52].

Фотографії, картини, діапозитиви і навчальні плакати - зображують реальні предмети, прийоми управління механізмами, виконання трудових процесів (зарисовки окремих елементів об'єкту, що вивчається, які виконуються викладачем на дошці при поясненні навчального матеріалу) [3, с. 32].

Фронтальна форма організації навчальної діяльності учнів – такий вид діяльності на уроці, коли всі учні класу під керівництвом вчителя виконують спільне завдання [10, с. 330].

Цілі навчання:

1) це кінцевий результат спільної діяльності вчителя й учня, виражений у точних, однозначних категоріях і поняттях. Точний і повний опис цілі навчання включає інформацію про елемент засвоєння (уявлення, поняття, судження, теорія), про який ідеться, про те, на якому рівні він засвоюється й як його діагностувати [9, с. 137];

2) ідеальне мисленнєве передбачення кінцевого результату процесу навчання, це те, до чого прагнуть педагог і учні [10, с. 216].

Частково-пошуковий (евристичний) метод навчання:

1) викладач формулює проблему, поетапне вирішення якої здійснюють учні під його керівництвом (при цьому відбувається поєднання репродуктивної та творчої діяльності учнів) [3, с. 44];

2) включає студентів у пошук шляхів, прийомів і засобів розв'язання пізнавального завдання. Для забезпечення дієвості цього методу необхідно створити проблемну ситуацію і спонукати студентів до розуміння і "прийняття" пізнавального завдання; керувати ходом пошукової мисленнєвої діяльності студентів з використанням системи логічно вмотивованих запитань; стимулювати і схвалювати пізнавальну діяльність студентів у процесі розв'язання навчальних завдань; аналізувати успіхи і помилки, труднощі [6, с. 262];

Шкільний компонент загальної середньої освіти (варіативна частина навчального плану) – спрямований на розширення і поглиблення змісту загальноосвітньої підготовки школярів, забезпечення їхнього індивідуального розвитку, пізнавальних інтересів і нахилів. Він передбачає години для вивчення предметів і курсів, які учні можуть обрати понад обсягу, визначеного державним компонентом, а також години, відведені на необов'язкові (факультативні) заняття [10, с. 201-201].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Батышев С. Я. Профессиональная педагогика: Учебник для студ., обучающихся по пед. спец-тям и направл. Москва: Ассоциация «Профессиональное образование», 1997. 512 с.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ: Академія, 2001. 576 с.
2. Дидактичні основи професійної освіти: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів інж.-пед. спец-тей / О. Е. Коваленко, та ін. Харків: ВПП «Контраст», 2008. 144 с.
4. Коваленко О. Е. та ін. Методика професійного навчання: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. інж.-пед. спец-тей. Харків: ВВП «Контраст», 2008. 488с.
5. Красильникова Г. В. Професійна педагогіка: підручник. URL: http://lubbook.net/book_303_glava_29_Slovník.html
6. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посібник. 2-ге вид., стер. Київ: Знання, 2011. 486 с.
7. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посібник. Харків: ОВС, 2002. 400 с.
8. Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посібник. Київ: Кондор, 2009. 670 с.
9. Малафійк І. В. Дидактика: навч. посібник. Київ: Кондор, 2009. 398 с.
10. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посібник. 5-е вид, перероб. і доп. Київ, 2007. 656 с.
11. Педагогіка сучасної школи: навч. посібник для студ. педагогічних ВНЗ / В. М. Глазиріна. Донецьк: Норд-Прес, 2006. 220 с.
12. Рацул А. Б., Довга Т. Я., Рацул А. В. Педагогіка: інформативний виклад. Київ: КНТ, 2015. 320 с.
13. Український юридичний термінологічний словник. URL: <https://www.marazm.org.ua/document/termin/index.php?file>

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ СВІТИ З ДИСЦИПЛІНИ
«ПЕДАГОГІКА»**

для здобувачів денної та заочної форм здобуття освіти
педагогічних спеціальностей

Укладачі: Н. А. Несторук, к.пед.н., доцент кафедри психології та педагогіки ГПМ ДВНЗ ДДПУ
Л. В. Кокоріна, к.пед.н., доцент кафедри психології та педагогіки ГПМ ДВНЗ ДДПУ

Відповідальний за випуск: Мельник В. В., завідувач кафедри психології та педагогіки ГПМ ДВНЗ ДДПУ

Підписано до друку 29.08.2019 р.
Формат 60x84. 1/16. Умов. друк. арк. 4,9
Наклад 50 прим. На замовлення ГПМ ДВНЗ ДДПУ. Зам. № 1415

Видавництво Б. І. Маторіна
84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19
Тел.: +38 06262 3-20-99; +38 050 518 88 99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України 24.03.2008 р.

ДЛЯ ПОДАТОК: